



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Zeinab Zein

Organiserad brottslighet som straffskärpningsgrund
*Leder skärpta straff för brott i kriminella nätverk till minskad
brottslighet?*

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin för examen: Period 1 VT 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Forskningsläge	11
1.5 Avgränsning	13
1.6 Disposition	15
2 ORGANISERAD BROTTSLIGHET	16
2.1 Definition av organiserad brottslighet	16
2.1.1 Allmänt	16
2.1.2 Internationella definitionen av organiserad brottslighet	18
2.1.3 Svenska definitionen av organiserad brottslighet	21
2.2 Definition av kriminella nätverk	23
2.3 Sammanfattning av definitioner	26
2.4 Bakgrunden till gängbrottslighet	26
2.5 Brottsom vanligtvis förekommer vid organiserad brottslighet	29
2.5.1 Våldsbrott	29
2.5.2 Narkotikabrott	31
2.5.3 Involvering av unga i brottslig verksamhet	32
3 SOU 2021:68 SKÄRPSTA STRAFF FÖR BROTT I KRIMINELLA NÄTVERK	36
3.1 Senare års straffskärpningar och åtgärder	36
3.1.1 Prop. 2009/10:147 - Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m	36
3.1.2 Prop. 2016/17:108 - Straffskalor för allvarliga våldsbrott	38
3.1.3 Prop. 2015/16:113 – Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet	39
3.1.4 Regeringens 34-punktsprogram	41

3.2	Gångbrottsutredningens uppdrag	42
3.2.1	Uppdraget	42
3.2.2	Problembilden	42
3.3	Kvalifikationsgrunder	45
3.3.1	Våldsbrott, brott mot frihet och frid m.m.	45
3.3.2	Narkotikabrotten	47
3.4	Straffskärpningar & nykriminaliseringar	47
3.4.1	Våldsbrott, brott mot frihet och frid m.m.	48
3.4.2	Narkotikabrotten	51
3.4.3	Involvering av unga i brottslig verksamhet	53
3.5	Konsekvenser	55
3.6	Kritik	56
3.6.1	Debattartikel	56
3.6.2	Remissyttranden	57
4	STRAFFRÄTTSLIGA PRINCIPER OCH IDEOLOGIER	60
4.1	Principerna om proportionalitet och ekvivalens	60
4.2	Humanitetsprincipen	63
4.3	Absoluta- och relativa straffideologier	65
4.3.1	Allmänprevention	66
4.3.2	Individualprevention	67
4.3.3	Vedergällning	69
4.4	Det allmänna rättsmedvetandet	70
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	72
5.1	Inledning	72
5.2	Organiserad brottslighet som straff- skärpningsgrund i förhållande till straffrättsliga principer och ideologier	72
5.2.1	Principerna om proportionalitet och ekvivalens	72
5.2.2	Humanitetsprincipen	75
5.2.3	Prevention och det allmänna rättsmedvetandet	77
5.2.4	Vedergällning	78
5.3	Vilken föreslagen straffskärpning bör anses skäligast att vidta?	79
5.4	Slutsatser	81
6	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	82
6.1	Avslutande reflektioner	82
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	86

Summary

Organized crime has been an important criminal policy issue in recent years and remains an important issue today. The media frequently reports on shootings linked to retaliation in the criminal environment, problems in the vulnerable areas, murders that cannot be solved and companies that have cheated millions of dollars. It is said that organized crime is a phenomenon that has changed shape over the years. The versatility of the term makes it difficult to find strategies to combat organized crime, the work against organized crime has varied over time but the problem remains. In recent years, several punitive measures have been introduced with regard to organized crime. In 2020, the Government decided to call for a special inquiry, which in August 2021 presented a report in the form of a state public inquiry, SOU 2021:68 *Increased penalties against crimes in criminal networks*. The inquiry proposes several amendments to the criminal legislation, as well as proposals for amendments to the scales of penalties and the introduction of new provisions, as well as amendments and the introduction of qualification grounds for certain provisions.

The thesis aims to analyze how the legislative proposals in the report relate to different basic criminal law principles and ideologies and what measure can be considered most reasonable. In order to achieve the purpose of the essay, the following questions among others, are answered: Are the proposals in the inquiry compatible with criminal law principles and ideologies? And if the problem of gang crimes is a matter for the law? In criminological literature, the problem of criminal networks and gang crime appears to be something that grows out of social factors such as the economy, housing situation, segregation, and school. At the same time, it is seen politically that the increase in shootings, explosions, and alignments, creates fear in society and that through penalty increase it should be possible to highlight the seriousness of the societal view of crime related to criminal networks.

The report for increased penalties for crimes in criminal networks is partly at odds with a majority of the principles and ideologies discussed below. In accordance with what is shown in the preparatory work and research, the problem of gang crime is primarily not a problem that can be punished away through stricter punishment scales and new criminalizations. The conclusion regarding the question of whether gang crime is a matter for the law is discussed in the light of the criticisms made and other measures that are primarily considered to be able to deal with the aforementioned problems.

Sammanfattning

Organiserad brottslighet har under de senaste åren varit en viktig kriminalpolitisk fråga och är det än idag. Media rapporterar frekvent om skjutningar kopplade till hämndaktioner i den kriminella miljön, problem i de utsatta områdena, mord som inte går att klara upp samt företag som förskingrat miljonbelopp. Det ska nämnas att den organiserade brottsligheten har bytt skepnad genom tiderna. Mångsidigheten i begreppet gör det svårt att hitta strategier för att bekämpa den organiserade brottsligheten och arbetet mot den organiserade brottsligheten har varierat genom tiderna, dock kvarstår det. Under senare år har ett flertal straffskärpningar vidtagits med hänsyn till den organiserade brottsligheten. År 2020 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredning som i augusti 2021 presenterade ett betänkande i form av en statlig offentlig utredning, SOU 2021:68 *Skärpta straff mot brott i kriminella nätverk*. Utredningen föreslår ett antal ändringar i strafflagstiftningen, dels förslag om ändringar av straffskalor och införande av nya bestämmelser dels ändringar och införande av kvalifikationsgrunder för vissa bestämmelser.

Uppsatsen syftar till att analysera hur lagförslagen i betänkandet förhåller sig till olika grundläggande straffrättsliga principer och ideologier samt vilken åtgärd som kan anses skäligenast om man nu väljer att vidta straffskärpningar enligt förslagen om skärpta straff för brott i kriminella nätverk. För att uppnå syftet med uppsatsen besvaras bla. följande frågeställningar: Är förslagen i utredningen förenliga med straffrättsliga principer och ideologier? Samt om gängbrottsproblematiken är en fråga för juridiken? I den kriminologiska litteratur framstår problematiken med kriminella nätverk och gängbrottslighet som något som grov ur sociala faktorer så som ekonomi, boendesituation, segregation och skola. Samtidigt skapar den påstådda ökningen av skjutningar och sprängningar rädsla i samhället. Uppfattningen är att det genom straffskärpningar ska gå att markera allvaret i samhällssynen på brottslighet som kan hänföras till kriminella nätverk.

Betänkandet om skärpta straff för brott i kriminella nätverk står delvis i strid med en övervägande del av de nedan behandlade principer och ideologier. I enlighet med det som framgår av förarbeten och forskning är problematiken med gängbrottslighet i första hand inte ett problem som går att straffa bort genom skärpta straffskalor och nykriminaliseringar. Slutsatsen gällande frågan huruvida gängbrottslighet är en fråga för juridiken diskuteras mot bakgrund av den kritik som framförts och andra åtgärder som i första hand anses kunna behandla nyss nämnda problematik.

Förord

Fyra och ett halvt år på juristprogrammet börjar lida mot sitt slut och snart börjar ett nytt kapitel i livet som nyexaminerad jurist. Jag trodde aldrig att det var möjligt att slutföra utbildningen som ensamstående mamma till två barn och samtidigt lyckas pussla ihop vardagen där bl.a. pendlingsavståndet mellan Falkenberg och Lund varit den tuffaste biten att lösa. Trots dessa utmaningar har jag lyckats.

Först och främst vill jag tacka min handledare, Sverker Jönsson, som bidragit med många värdefulla tips, frågeställningar och diskussioner under skrivandets gång.

Jag vill rikta ett stort tack till min familj och mina vänner för det otroliga stödet de bidragit med, ingen nämnd och ingen glömd. Malak och Yosef, mina älskade barn. Ni har varit min största drivkraft genom denna tid, tack för att ni finns och för allt ni ger mig. Därtill vill jag särskilt tacka min kusin för all uppmuntran och allt stöd. Vidare ett stort tack till mina kära vänner jag funnit under studietiden och som jag hoppas ha i mitt liv för alltid. Anna, Vincent och Nicolas, ni är guld!

Avslutningsvis vill jag tacka min pappa som lämnade oss plötsligt den 17 december 2020. Min kära pappa var min bästa vän och den som trodde på mig mest. Vi var lika och känslan att ha en människa att vara annorlunda tillsammans med är obeskrivlig. Tiden efter min pappa avled har till största del bestått av ett svart mörker med många nedgångar och mycket sorg. Trots detta har jag inte gett upp, dock har tankarna varit många. Han är stolt och jag önskar att han kunde bevittna dagen då jag tar min examen.

24 maj 2022, Falkenberg

Zeinab Zein

Förkortningar

Artikel	art.
Brottsbalken (1962:700)	BrB
Brottsförebyggande rådet	Brå
Europeiska unionen	EU
Och följande sida	f.
Och följande sidor	ff.
Förenta nationerna	FN
Proposition	Prop.
Statens offentliga utredningar	SOU
Svensk Juristtidning	SvJT

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I media återkommer frekvent polisens insatser mot de organiserade kriminella gängen, vidare utmålas gängvåldet som ett stort samhällsproblem i den politiska debatten och kraven på hårdare tag har ökat. Det diskuteras särskilt om utsatta områden, parallella samhällen och brist på förtroende till myndigheter. Olika insatser har vidtagits mot den organiserade brottsligheten dels genom samarbeten mellan flera myndigheter, dels genom ett flertal utredningar och rapporter som behandlar problematiken med organiserad brottslighet. Dessutom har hårdare tag vidtagits genom att straffskalor skärpts, nya gärningar kriminaliserats samt att s.k. kvalifikationsgrunder ändrats i syfte att straffa de som ingår i de kriminella nätverken.¹

Numera förknippas organiserad brottslighet med bl.a. våldsbrott, narkotikabrott, sprängningar och skjutningar med dödlig utgång. Många av dagens brott begås i någon form av samarbete mellan olika personer och det finns indikationer på att antalet sammanslutningar i den kriminella miljön ökat. Samtidigt som alla verkar vara överens om nyss nämnda problem, verkar det som att makthavarna inte kan finna en lösning på problemet. Mot bakgrund av denna problembild tillsattes en utredning som bl.a. behandlar frågan om straffskärpningar för brott som begås inom ramen för organiserad brottslighet i form av kriminella nätverk.² I tidigare förarbeten anges att en problematik uppkommer vid behandlandet av frågan om organiserad brottslighet, begreppen organiserad brottslighet och kriminella nätverk är inte tydligt definierade.³ Det framgår även av förarbeten och forskning att högre straff inte leder till minskad brottslighet.⁴

¹ SOU 2014:63, *Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder mm*, s. 68–73.

² SOU 2021:68, *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, s. 47.

³ SOU 2021:68, s. 52.

⁴ SOU 2008:85, *Straff i proportion till brottets allvar*, s. 243.

Det finns en del straffrättsliga principer och ideologier vilka straff ska förhålla sig till, bl.a. proportionalitetsprincipen och humanitetsprincipen. Gör förslagen i gängbrottsutredningen det är frågan. För att kunna få ett sammanhang i uppsatsen kommer det att redogöras för begreppen organiserad brottslighet och kriminella nätverk.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att diskutera och analysera huruvida organiserad brottslighet vid brott i kriminella nätverk med hänsyn till straffrättsliga principer och ideologier kan anses utgöra skälig grund till att skärpa straffskalor. Det handlar till viss del om att belysa att all sorts brottslighet inte går att förhindra genom strängare straff, emellanåt krävs det att det underliggande problemet angrips på annat sätt. Avslutningsvis är syftet att diskutera vilken av de förslagna straffskärpningsåtgärderna som kan anses skäligast att vidta om man nu väljer att vidta straffskärpningar i enlighet med gängbrottsutredningens förslag samt om det finns andra åtgärder som borde vidtas i första hand i syfte att minska brottsligheten.

För att uppnå syftet med uppsatsen ska följande preciserade frågeställningar besvaras:

- Vad avses med organiserad brottslighet och kriminella nätverk?
- Kan organiserad brottslighet anses utgöra skälig grund för att vidta straffskärpningsåtgärder med hänsyn till straffrättsliga principer och ideologier?
- Om man väljer att vidta straffskärpningar, vilka av de föreslagna straffskärpningarna bör då anses skäligast att vidta?
- Är gängbrottsproblematiken en fråga för juridiken?

1.3 Metod och material

Lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin är traditionella rättskällor som har till syfte att fastställa gällande rätt, *de lege lata*.⁵ I den deskriptiva delen av uppsatsen som redogör för begreppsdefinitioner samt olika straffrättsliga principer och ideologier tillämpas den rättsdogmatiska metoden. Metoden går ut på att fastställa gällande rätt utifrån de traditionella och accepterade rättskällorna. Av den rättsdogmatiska metoden följer en hierarki, exempelvis så har lagstiftning företräde framför förarbeten och förarbeten har företräde framför doktrin.⁶ En svaghet med den rättsdogmatiska metoden är att den utgår från de normativa rättskällorna där praxis från underinstanserna inte omfattas. Därmed kompletteras metoden med den rättsanalytiska metoden. I den rättsanalytiska metoden fastställs inte bara gällande rätt utan rätten ska också granskas kritiskt, metoden tillåter att ett friare urval av material används än vad den rättsdogmatiska metoden tillåter.⁷ Den rättsanalytiska metoden tillämpas i de delar av uppsatsen där gällande rätt analyseras och i de delar där materialet består av icke normativa rättskällor. Betänkandet om skärpta straff för brott i kriminella nätverk kommer att analyseras enligt *de lege ferenda*, vilket är en del av den rättsanalytiska metoden, termen syftar till att utreda ”vad lagen borde vara” snarare än att beskriva ”vad lagen är”.⁸

I den del av uppsatsen som fokuserar på vilken straffskärpningsåtgärd som bör anses skäligen samt om gängbrottsproblematiken är en fråga för juridiken tillämpas den rättspolitiska metoden. Syftet med metoden är att utifrån ett perspektiv utvärdera huruvida lagstiftningen ska ändras för att kunna uppnå ändamålet att bekämpa den organiserade brottsligheten.⁹ Sandgren anger att utgångspunkten i den rättspolitiska metoden är att gällande rätt är bristfällig och metoden ger mer utrymme att kritisera gällande rätt samt föreslå ändringar till den.¹⁰

⁵ Nääv & Zamboni, *Juridisk metodlära*, s. 21 samt s. 36.

⁶ Nääv & Zamboni, s. 36 f.

⁷ Nääv & Zamboni, s. 21.

⁸ Nääv & Zamboni, s. 431.

⁹ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 52.

¹⁰ Sandgren, s. 52 f.

Måttstocken som används vid analys och diskussion kring vilken straffskärpningsåtgärd som bör anses skäligast att vidta är dels gängbrottsutredningen och rapporters problembildbeskrivning dels materialet som beskriver effekten av straffskärpningar dvs att strängare straff inte leder till minskad brottslighet. Utifrån det väljer jag att utgå från den minst ingripande föreslagna åtgärd och kommer fram till mina slutsatser.

Gängbrottsutredningens betänkande SOU 2021:68 skärpta *straff för brott i kriminella nätverk* är en grundläggande och central källa då uppsatsen behandlar de förslag som framgår av betänkandet i fråga om skärpta straff för brott som kan hänföras till kriminella nätverk eller gängbrottslighet. Betänkandet är av mycket politisk karaktär och därav kan betänkandets forskningsvärde ifrågasättas, betänkandet kommer att beaktas med försiktighet. Tidigare utredningar och förarbeten som haft till syfte att motverka organiserad brottslighet har även varit av betydelse.

Förslag om straffskärpningar har väckt en rad känslor, framför allt hos advokat Peter Althin som skriver en debattartikel i Tidskrift för Kriminalvården, debattartikeln utgör en del av den kritik som uppsatsen tar sikte på. Althin hänvisar till forskning och tidigare praxis dock refererar han inte till någon praxis eller doktrin i sina uttalanden och hänvisningar, därmed kommer artikeln behandlas med försiktighet. Uppsatsen behandlar för övrigt Lunds universitets fakultetsstyrelses remissyttrande samt Sveriges advokatsamfunds remissyttrande då de belyser problematik av betydelse.

Litteraturen som använts i uppsatsen i den del som redogör för straffrättsliga principer och ideologier är i huvudsak kurslitteratur på juristprogrammet i Lund, bl.a ”Kriminalrättens grunder” författad av Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborg samt ”Straffrättens påföljdslära” författad av Nils Jareborg och Josef Zila. Vidare utgår uppsatsen i denna del i från ”Att bestämma påföljd för brott” författad av Martin Borgeke och Mikael Forsgren.

Det har varit utmanande att hitta litteratur som behandlar kriminella nätverk och gängbrottsligheten i Sverige, det finns dock en stor mängd kriminologisk och sociologisk litteratur som förklarar bakgrunden till varför personer söker sig till kriminalitet. Bearbetas den typen av litteratur i stor omfattning blir resultatet att ett juridiskt perspektiv hamnar i skuggan vilket inte är meningen då detta är en rättsvetenskaplig uppsats. Den del av uppsatsen som behandlar organiserad brottslighet kommer inte ha stora litterära genomlysningar utan till största del bygga på rapporter av olika slag. En del förarbeten och rapporter från bl.a. polismyndigheten och brottsförebyggande behandlar den svenska organiserade brottsligheten, ämnet diskuteras även i samband med ett flertal lagreformer och offentliga utredningar, därmed blir dessa en viktig del i uppsatsen.

För en tydlig redogörelse kring gängbrottsligheten, de typer av brott som vanligtvis begås i kriminella nätverk samt hur brottsutvecklingen ser ut när det gäller de fenomen som ingår under det stora paraply som benämns organiserad brottslighet är sekundära källor så som Brå rapport 2016:12 *kriminella nätverk och grupperingar* av stor betydelse. Trots att Brå rapporter inte brukar räknas till de allmänt accepterade förarbetena enligt rättskällehänsynen, refereras det ofta till rapporterna i förarbeten.

1.4 Forskningsläge

Frågan om straffskärpningar för brott som begås inom ramen för organiserad brottslighet har tidigare utretts i betänkandet SOU 2014:63 *organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m.* Utredningens övergripande uppgift var att analysera om det straffrättsliga regelverket kan skärpas på vissa områden för att på ett effektivt sätt kunna motverka den organiserade brottsligheten. I enlighet med utredningens förslag skärptes straffskalor, kvalifikationsgrunder ändrades och nya gärningar kriminaliserades.¹¹

¹¹ SOU 2014:63, s. 3 samt s. 73.

Straff och bestraffning som begrepp behandlas i artikeln ”Straffbegreppet” i *SvJT* författad av professor Magnus Ulväng. I artikeln lyfts de straffrättsliga principerna och ideologierna. Ulväng menar att utvecklingen av kraven på strängare straff konkurrerar med humanitetsprincipens krav. Vidare menar Ulväng att det går att rättfärdiga kraven på straff genom proportionalitetsprincipen om kraven kan motiveras.¹² Asp, Ulväng och Jareborg redogör övergripande för de straffteoretiska utgångspunkterna när det gäller hur kriminalisering bör ske med hänsyn till olika straffrättsliga principer och ideologier i kriminalrättens grunder. De menar bl.a. att vid bestämmande av hur kraftigt hotet om straff generellt ska vara spelar rättvisesynen en obetydlig roll men att det finns andra etiska krav på rättvisa, exempelvis ett krav på humanitet.¹³

Internationellt finns en del forskning kring organiserad brottslighet och gängbrottslighet, medan det i Sverige saknas tillräcklig forskning. Internationellt sett är den organiserad brottslighet som presenteras av gränsöverskridande karaktär och den forskning som finns är inte tillräckligt preciserad och rör ofta brottslighet som är mer strukturerad.¹⁴ Vidare ser andra länders rättssystem annorlunda ut än i Sverige och därav bör frågan huruvida forskningen är giltig och jämförbar för svenskt vidkommande i vart fall ifrågasättas. Begreppet effektivitet är återkommande när det talas om organiserad brottslighet och brottsprevention. Jareborg anger att effektivitet är ett relativt begrepp och att det bör sättas i relation till vad det är man söker i fråga om brottsprevention. Jareborg anser att risken finns att fler oskyldiga döms och att rättsordningen upplevs förtryckande vid ökad effektivitet. Han menar samtidigt att ökad effektivitet kan leda till större allmänprevention.¹⁵

Gängbrottslighet och frågan hur gängbrottslighet uppstår diskuteras ofta inom kriminologin, framför allt av Jerzy Sarnecki, professor i allmän kriminologi vid Stockholms universitet. Sarnecki skriver i sin litteratur, *Introduktion till*

¹² Ulväng, *Straffbegreppet i SvJT*, 100 år (festskrift), s. 222.

¹³ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, s. 50–52.

¹⁴ Se Rådets rambeslut 2008/841/RIF.

¹⁵ Jareborg, *Straffrättsideologiska fragment*, s. 91 f.

kriminologi – Brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker, att gängbrottslighet uppstår på grund av olika sociala faktorer, exempelvis ekonomi och utanförskap.¹⁶ Vidare har Amir Rostami i, *Våldets sociala dimensioner*, redogjort kring frågan om gängbrottsproblematiken vi ser idag och han menar att uppmärksamheten bör riktas mot *hur* kriminella samarbeten uppstår snarare än att fokusera på *varför* dessa samarbeten uppstår.¹⁷ Då litteraturlistan kring den svenska gängbrottsligheten är relativt tunn är litteratur författade av Sarnecki och Rostami användbar och kan sättas i ett juridiskt perspektiv.

1.5 Avgränsning

För att uppnå syftet med uppsatsen kommer ett antal avgränsningar att göras då frågan om straffskärpningar är svår och bred. Straffsystemet bygger på en hel del straffrättsliga principer och ideologier. Uppsatsen omfattar de principer och ideologier som är av relevans beträffande straffskärpningar. Proportionalitetsprincipen är en grundläggande straffrättslig princip och det finns två sorters proportionalitet, absolut och relativ. Absolut proportionalitet kommer inte behandlas uttömmande, det relevant för uppsatsens syfte är relativ proportionalitet som talar om att straff ska bestämmas genom en jämförelse av olika brottsformer och brottsformernas straff. Det är centralt att redogöra för begreppen organiserad brottslighet och kriminella nätverk, uppsatsen kommer att utgå från den gängbrottslighet vi talar om i modern tid och i senare års förslag och utredningar. Något försök att fastslå några definitioner kommer inte att göras. Uppsatsen är begränsad till svensk rätt, dock redogörs under avsnitt 2.1 för FN:s och EU:s definition av begreppet organiserad brottslighet, redogörelsen är av betydelse för att få en större bild av hur svårdefinierat begreppet är.

¹⁶ Sarnecki, Jerzy, Carlsson, Christoffer, *Introduktion till kriminologi vol. 1 - Brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker*.

¹⁷ Edling, Christofer, Rostami, Amir, *Våldets sociala dimensioner*.

Straffskärpningarna som ligger till grund för uppsatsen är: skärpning av straffskalor, ändringar av kvalifikationsgrunder samt förslag på nykriminaliseringar. Den organiserade brottsligheten har även varit grund för ett flertal ändringar i senare års förarbeten. Med anledning av utrymmesbrist kommer tidigare ändringar bara att nämnas. För att kunna besvara frågan om det med hänsyn till straffrättsliga principer och ideologier är möjligt att använda organiserad brottslighet som straffskärpningsgrund avgränsas uppsatsen till att enbart omfatta de vanligaste typer av brott som hänför sig till kriminella nätverk. I tidigare förarbeten har det ansetts nödvändigt med kriminalisering av förstastadier till brott samt straffskärpningar för försöksbrott i syfte att nå framgång med en effektiv bekämpning av den organiserade brottsligheten. Av utrymmesskäl kommer uppsatsen inte att behandla osjälvständiga brottsformer.

I SOU 2021:68 behandlas presumtion för häktning för allvarliga brott som begås i kriminella nätverk samt straffskärpningar vid återfall i brott. För att de brottsbekämpande myndigheterna effektivt ska kunna utreda brott i kriminella nätverk finns ett behov att i fler fall än vad som nu är möjligt, kunna häkta personer i anslutning med att brott begås. Utredningen anger att det ofta finns en påtaglig risk för att personer i kriminella nätverk fortsätter sin brottsliga verksamhet och därmed kan en ökad möjlighet till häktning fungera brottsförebyggande.

Att frihetsberöva någon och begränsa personers möjligheter till kontakt med andra innebär ett allvarligt intrång i den enskildes grundlagsskyddade fri- och rättigheter. Dessa rättigheter kan dock begränsas om begränsningen är förenlig med proportionalitetsprincipen.¹⁸ Frågan om häktning är av straffprocessuell karaktär och därav kommer häktningsfrågan inte att behandlas fortsättningsvis i uppsatsen.

¹⁸ SOU 2021:68, s. 407 f.

1.6 Disposition

I *avsnitt 1* har det redogjorts för bakgrunden till uppsatsens ämne, syftet och frågeställningar, avgränsningar samt forskningsläge. Vidare har det redogjorts för metoden och materialet som ligger till grund för uppsatsen.

I *avsnitt 2* redogörs för definitionen av begreppet organiserad brottslighet samt begreppet kriminella nätverk. Det presenteras en bakgrund till problemet med kriminella nätverk och gängbrottslighet. Vidare redogörs för olika brottsformer som är vanligt förekommande inom kriminella nätverk så som våldsbrott, narkotikabrott och involvering av unga i gängbrottslighet.

I *avsnitt 3* beskrivs de grundläggande straffrättsliga principerna och ideologierna som finns i straffrätten. Det ges även en redogörelse för det allmänna rättsmedvetandet då det allmänna rättsmedvetandet är något som har inflytande på politiken, lagstiftningsarbetet och de frågor som ska utredas.

I *avsnitt 4* redogörs för senare års straffskärpningar samt gängbrottsutredningens uppdrag, problembild och förslag på ny eller ändrad lagstiftning. Det redogörs för några remissyttranden samt en debattartikel som är kritiska till vissa förslag i betänkandet. Avslutningsvis redogörs kort för utredningens konsekvensanalys.

I *avsnitt 5* analyseras förslagen om straffskärpningar av brott som begås inom kriminella nätverk i förhållande till grundläggande straffrättsliga principer och ideologier samt vilken föreslagen åtgärd som är skäligen att vidta.

I *avsnitt 6* avslutas uppsatsen med en kort redogörelse för uppsatsens slutsatser samt avslutande reflektioner kring eventuella lösningar på gängbrottsproblematiken.

Under varje avsnitts första rubrik kommer det ges en kort sammanfattning av vad avsnittet är avsett att behandla.

2 Organiserad brottslighet

I följande avsnitt behandlas definitionen av begreppen organiserad brottslighet och kriminella nätverk samt att ett klagörande görs kring begreppsdefinitionen som fortsättningsvis kommer att användas i uppsatsen. I uppsatsen används begreppen organiserad brottslighet, kriminella nätverk och gängbrottslighet. Begrepp definieras snarlikt och alla tre används utan någon tydlig åtskillnad, de ska ses som synonymer i sammanhanget. En bakgrund presenteras gällande kriminella nätverk och gängbrottslighet. Avslutningsvis redogörs för de brottstyper som ofta förekommer vid organiserad brottslighet dvs. inom ramen för kriminella nätverk och gängbrottslighet.

2.1 Definition av organiserad brottslighet

2.1.1 Allmänt

Det finns ett hundratal olika definitioner av begreppet organiserad brottslighet, definitionens variation beror på i vilken kontext och i vilket syfte begreppet används.¹⁹ Grupperingar som faller inom begreppet organiserad brottslighet kan hittas både i legal- och illegal sfär. Inom den legala sfären används legala verksamheter som täckmantel i syfte att försvåra upptäckten av illegal verksamhet, exempelvis genom penningtvätt. Organiserad brottslighet av detta slag förknippas med olika typer av brott så som ekonomisk brottslighet, bedrägerier och brott mot välfärdssystemet. Det är inte ovanligt att grupperingar av detta slag utnyttjar personer i beroendeställning för att lyckas dölja sin brottslighet genom att förmå personerna att sköta deras angelägenheter, inte sällan i form av målvakter^{20, 21}

¹⁹ Korsell & Vesterhav, *Framväxten av och kännetecken hos den organiserad brottsligheten i Sverige*, s. 332.

²⁰ Målvakter kan vara fysiska personer vars personuppgifter har köpts/kapats/stulits i syfte att exempelvis företräda bolag för att dölja vem som driver verksamheten i praktiken.

²¹ Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet, s. 2 samt s. 5 ff.

Under 90-talet började polisen rikta sin uppmärksamhet mot grupperingar av kriminella personer med anknytning till förorter eller släkter, dessa grupperingar faller också inom begreppet organiserad brottslighet. Våldsbrott, bl.a. mord har ökat i takt med att denna form av grupperingar utvecklats. Enligt Korsell och Vesterhav sker fler skjutningar på allmänna platser och hänsynslösheten hos gärningsmännen har ökat. Korsell och Vesterhav anger att även om konflikterna i förorter eller släkter ofta har en personlig grund och konflikterna är mellan enstaka personer, finns risken för att konflikterna eskalerar när dessa personer går att knyta till en gruppering dvs. ett gäng.²²

Pengar är en gemensam nämnare för den organiserad brottslighet, oavsett om det handlar om legal verksamhet eller illegal verksamhet. Företag med legal verksamhet begår som redan nämnts ofta brott i form av ekonomisk brottslighet. Denna form av brottslighet är mer svårupptäckt då inte en fysisk eller en juridiskperson är offret utan i stället är det staten. De som sysslar med denna form av brottslighet är väldigt strukturerade och erfarna i fråga om att inte bli påkomna, även korruption kan hänföras till den legala verksamheten. Med anledning av att det är svårt att upptäcka denna form av organiserad brottslighet resulterar det i få domar på området.²³ Denna form av organiserad brottslighet hotar välfärden och rättssäkerhet då ekonomisk makt kan leda till att grupperna påverkar viktiga samhällsfunktioner.²⁴ När det gäller kriminella grupperingar är narkotikahandling traditionellt sett den pengarindrivande källan, dock har kriminella grupperingar även börjat utpressa företag på pengar, det finns mer pengar att hämta i företag. Nyare och oetablerade kriminella grupperingar ägnar sig ofta åt våldsbrott i syfte att bygga upp ett våldskapital för att upprätthålla en inter maktstruktur där ett högt våldskapital påverkar dels personer i gruppen dels personer i allmänheten eller i andra grupper.²⁵

²² Korsell & Vesterhav, s. 348 f.

²³ Polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet, s. 12 samt myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet, s. 11.

²⁴ Prop. 2015/16:113, s. 51 samt SOU 2014:63, s. 71.

²⁵ Korsell & Vesterhav, s. 349 f.

2.1.2 Internationella definitionen av organiserad brottslighet

FN klargjorde genom konventionen mot överskridande organiserad brottslighet, vad som avses med organiserad brottslighet. Konventionen kallas för Palermokonventionen och definierar organiserad brottslig verksamhet som en strukturerad sammanslutning av tre eller fler människor, som etablerats under en överskådlig tid och som handlar i samförstånd i syfte att utföra ett eller fler grova brott eller, brott som är i strid med konventionen i syfte att, direkt eller indirekt skapa ekonomisk vinning. Ett grovt brott definieras i konventionen som ett brott för vilket föreskrivs en påföljd som innebär minst fyra års frihetsberövande eller strängare.²⁶ Syftet med konventionen är att främja samarbeten mellan länder för att på ett effektivt sätt kunna förebygga och bekämpa gränsöverskridande organiserad brottslighet.²⁷ Sverige tillträdde konventionen den 30 april 2004 och ansåg att det inte krävdes några lagändringar i svensk rätt.²⁸

EU har genom åren antagit en del åtgärder i försök att identifiera samt bekämpa den organiserade brottsligheten.²⁹ År 2008 antogs rambeslut 2008/841/RIF om kampen mot den organiserade brottsligheten. Det framgår av artikel 2 i rambeslutet att följande typer av beteenden ska betraktas som brottsliga:

”Beteendet hos en person, som med avsikt och med kunskap om antingen den kriminella organisationens syfte och allmänna verksamhet eller organisationens avsikt att begå brotten i fråga, aktivt deltar i organisationens brottsliga verksamhet, vari inbegrips tillhandahållande av information eller materiellt stöd, rekrytering av nya medlemmar och alla former av finansiering av verksamheten,

²⁶ FN konventionen mot organiserad brottslighet (Palermokonventionen), art. 2.

²⁷ Palermo konventionen, art. 1.

²⁸ SOU 2014:63, s. 44 samt Prop. 2002/03:146 *Sveriges tillträde till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet*, s. 26.

²⁹ Se 98/733/RIF om kriminalisering av deltagande i organiserad brottslighet samt 2002/475/JHA om bekämpning av organiserad brottslighet.

med vetskap om att deltagandet kommer att bidra till genomförandet av organisationens *brottsliga verksamhet*.”³⁰

Samt:

” Det beteende hos en person som utgörs av en överenskommelse med en eller flera personer om en verksamhet, som om den genomförs innebär att brott som avses i artikel 1 begås, även om personen i fråga inte deltar i det egentliga genomförandet av verksamheten.”³¹

Brottslig verksamhet definieras i rambeslutet som en *strukturerad sammanslutning*, som inrättats under en tid av mer än två personer som i samförstånd begår brott som enligt lag bestraffas med frihetsberövande på minst fyra år, i syfte att direkt eller indirekt erhålla ekonomiska eller materiella fördelar. Med strukturerad sammanslutning avses en sammanslutning som inte enbart tillkommit i syfte att begå brott och inte har formellt fastställda roller för medlemmarna, kontinuitet i sammansättningen eller en utarbetad struktur.³² Sverige har genomfört rambeslutet genom prop. 2010/11:76 – *Genomförande av rådets rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet*.³³

Mot bakgrund av rambeslutet ansåg regeringen att det inte krävdes ett införande av en legaldefinition av begreppet kriminell organisation. De anför att de gärningstyper som framgår av rambeslutet är sådana som typiskt sett kan förknippas med organiserad brottslighet, definitionen i artikel 1 rör brott som redan är gällande i svensk rätt och således krävs det inte att några nya typer av självständiga eller fullbordade gärningar kriminaliseras.³⁴

³⁰ Rådets rambeslut 2008/841/RIF, art. 2 a).

³¹ Rådets rambeslut 2008/841/RIF, art. 2 b).

³² Rådets rambeslut 2008/841/RIF, art. 1.

³³ Prop. 2010/11:76 *Genomförande av rådets rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet*.

³⁴ Prop. 2010/11:76, s. 20.

Vidare har EU tagit fram en definitionsmodell med elva kriterier som kan användas för att kunna definiera begreppet organiserad brottslighet. Det ska röra sig om:

1. samarbete mellan fler än två personer,
2. egna tilldelade uppgifter åt var och en,
3. lång eller obegränsad utsträckning i tiden,
4. någon form av disciplin och kontroll,
5. misstanke om allvarliga kriminella handlingar,
6. verksamhet på internationell nivå,
7. användande av våld eller andra metoder för hot,
8. användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer,
9. deltagande i penningtvätt,
10. otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin, och
11. strävan efter vinning och/eller makt

Minst sex av kriterierna måste vara uppfyllda för att det ska röra sig om organiserad brottslighet och punkt 1, 3, 5 och 11 är obligatoriska.³⁵

Internationella definitionerna är vida och vaga, det är svårt att applicera de på svenska förhållanden då den organiserad brottsligheten i Sverige inte följer något internationellt mönster. När man talar om organiserad brottslighet i Sverige rör det sig ofta om kriminella nätverk som består i s.k. broderskaps- eller ad hoc grupperingar.³⁶ Den definition som uppställs internationellt träffar allt från den italienska maffian till två inbrottstjuvar som bedriver en städfirma och rör som utgångspunkt gränsöverskridande organiserad brottslighet.³⁷

³⁵ SOU 2014:63, s. 45.

³⁶ SOU 2014:63, s. 45 f. Med ad hoc grupperingar avses lösa nätverk med fokus på den affärsmässiga delen i kriminaliteten. Det finns en kärna av personer som driver ett ”projekt” och ”anställer” personer löpande till sina projekt. Således består en ad hoc gruppering inte av en sammanhållen grupp.

³⁷ Brå 2012:13, *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*, s. 332.

2.1.3 Svenska definitionen av organiserad brottslighet

Enligt förarbeten finns det ingen vedertagen definition av begreppet organiserad brottslighet, i stället varierar definitionen av begreppet beroende på sammanhang. Tidigare har begreppet hänförs till grupperingar eller s.k. nätverk med en tydlig hierarkisk struktur, numera inkluderas även nätverk där ursprung, olika områden och släktskap tillsammans eller individuellt fungerar som sammanhållande beståndsdelar i nätverken.³⁸ Tidigare har även varaktigheten i nätverken haft betydelse, numera inkluderas kriminella nätverk som är löst sammansatta och tillfälliga i sin karaktär.³⁹ Brå anger att definitioner av begreppet organiserad brottslighet är många och oftast framträder den organiserade brottsligheten som oorganiserad. Utifrån forskning om hur situationen ser ut i Sverige har Brå utarbetat en beskrivning av hur begreppet kan definieras, beskrivning består av följande tre punkter:

1. Det rör sig om nätverksbaserad vinstinriktad brottslig verksamhet i projektform där gärningspersonerna har vilja och förmåga att skydda och underlätta brottsligheten genom otillåten påverkan i form av exempelvis trakasserier, hot och våld.
2. Inom ”projekten”, som avlöser varandra, finns en arbetsordning och flexibilitet som innebär att medarbetare går in och ut ur projekten.
3. Verksamheten bedrivs som regel diskret, men kan ibland ta sig uttryck i synliga gäng med ett utmanande beteende, symboler och maktanspråk.⁴⁰

Det som karakteriserar organiserad brottslighet är hur processen ser ut när olika typer av brott begås inom nätverken och inte en typisk form av brottslig gärning eller gärningsman. Det går inte att peka ut några typiska organiserade brott, ett utpekande kan dock ske av brottstyper som begås inom ramen för organiserad brottslighet, exempelvis våldsbrott och narkotikabrott.⁴¹

³⁸ Prop. 2015/16:113, *Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet*, s. 31.

³⁹ Prop. 2015/16:113, s. 31.

⁴⁰ Brå, Idéskrift nr 18, s. 34.

⁴¹ Brå, Idéskrift nr 18, s. 34 f.

Det anges i förarbeten att det inte finns en legal definition av begreppet organiserad brottslighet i svensk rätt och det har inte ansetts lämpligt att införa en legal definition av begreppet.⁴² Det går till viss del att få klarhet i vad begreppet kan innebära genom bestämmelsen i 29 kap. 2 § BrB där det framgår att som försvårande omständighet, vid bedömningen av straffvärdet, ska vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp särskilt beaktas bl.a. om det aktuella brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form.⁴³ Enligt förarbeten avses med ”brott utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form” ett begånget brott som har samband med organiserad brottslighet. Med ”brottslighet som utövats i organiserad form” avses brottslighet som utövats inom ramen för en gruppering där fler personer samverkat under en längre tidsperiod för att begå brottsliga gärningar. Exempelvis indrivningsverksamheter som bedrivs av flera personer, indrivandet innebär att gärningsmännen vid upprepande tillfällen förmått någon att betala likvida medel som gärningsmännen inte har rätt till. Ett annat exempel som anges är när flera personer begår fler rån mot olika butiker eller banker och brotten har ett likartat tillvägagångssätt vid varje tillfälle.⁴⁴ Bestämmelsen ska enligt förarbeten tillämpas restriktivt.⁴⁵

Praxis där bestämmelsen tillämpats varierar. Ett fall som varit omtalat är Hells Angels överfall mot Svineri MC. Mc-klubben Svineri MC höll våren 2012 en vårfest. Bilar körde fram till kubbområdet och stormade festen. Fstdeltagare misshandlades och egendom tillhörande klubben förstördes, angriparna använde västar som visar att personerna har anknytning till Mc-klubben Hells Angels MC. Tingsrätten (TR) dömde femton personer för bl.a. grov misshandel. Tingsrätten tillämpade bestämmelsen i 29 kap. 2 § 6 pk. BrB och menade att misshandeln utgjort ett led i organiserad brottslighet då det ansågs utrett att samtliga personer som fälldes för ansvar tillhör Hells Angels eller någon av supportorganisationerna.⁴⁶

⁴² Prop. 2015/16:113, s. 31.

⁴³ Se 29 kap. 2 § 1 st. 6 pk. BrB.

⁴⁴ Prop. 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott mm.*, s. 43 f. samt SOU 2014:63, s. 193.

⁴⁵ Prop. 1987/88:120, *Om ändring i brottsbalken m.m.*, s. 83.

⁴⁶ Tingsrättens dom B 1574–12, s. 169 f.

TR angav att västar bekräftar tillhörighet samt att det är känt att det begås organiserad form av brottslighet inom ramen för Hells Angels och underorganisationerna. Domen överklagades och fick ett annat utfall. Hovrätten (HovR) dömde bara fyra personer och friade resten då det tekniskt inte gick att binda de till brottsplatsen. HovR ansåg att förutsättningar för tillämpning av bestämmelsen om organiserad brottslighet saknades då motivet till angreppet varit oklart och det fanns inget stöd för att gärningsmännen ingått i en sammanslutning vars syfte att begå brott sträckt sig längre än angreppet mot Svineri MC.⁴⁷ HovR dom belyser att bestämmelsen i 29 kap. 2 § 6 pk BrB kräver utredningsåtgärder som går utanför utredningen av det enskilda brottet, det måste föreligga någon form av planering från gärningsmännens sida vilket inte heller kunde visas att så va fallet i den aktuella domen.⁴⁸

Det anges i betänkandet SOU 2021:68 att många brott, inte minst de grova brotten begås inom ramen för någon form av samarbete mellan olika personer i den kriminella miljö. Detta har lett till större fokus på att bekämpa organiserad brottslighet och kriminella nätverk. Begreppen organiserad brottslighet och kriminella nätverk behandlas oftast synonymt men kriminella nätverk avser inte alltid en organiserad grupp.⁴⁹

2.2 Definition av kriminella nätverk

Det finns ingen bestämd definition av begreppet kriminella nätverk och nedan ska fyra kategorier av grupperingar behandlas. Begreppet används för att beskriva en rad olika konstellationer av brottsliga aktörer i form av dels hierarkiska organisationer dels lösare grupperingar.⁵⁰ Olika myndighetsdefinitioner visar på att begreppet är brett och inte särskilt precist. Polismyndigheten anger i en rapport från 2017 att:

⁴⁷ Tingsrättens dom B 1574–12, s. 178 f. samt Hovrättens dom B 90–13, s. 62.

⁴⁸ Hovrättens dom B 90–13, s. 62 f.

⁴⁹ SOU 2021:68, s. 52 f. Se även avsnitt 2.2 för en närmare beskrivning av kriminella nätverk.

⁵⁰ SOU 2021:68, s. 52–53.

”Med kriminella nätverk avses kriminella aktörers samverkan i brott. Nätverken kan vara beständiga över tid eller tillfälliga. De skiljer sig även åt avseende organisationsgrad, hierarki och antal individer”.⁵¹

Brå anger att begreppet kriminella nätverk omfattar såväl självmarkerande grupperingar som mer löst sammansatta nätverk av personer som begår vinningsbrott tillsammans.⁵²

Inom forskningen finns en mängd olika definitioner av kriminella nätverk, gemensamt för de kriminella nätverken är att de bygger på ett samarbete mellan olika personer och verksamheten bedrivs på ett vinstdrivande sätt. Aspekter så som olika former av konflikter, hantering och tillgång av vapen samt förmåga till otillåten påverkan kan skilja sig åt i olika former av nätverk.⁵³ Brå har i en rapport från 2016 delat upp grupper och nätverk i fyra kategorier samt ett antal underkategorier till dessa.

Första kategorin är *självddefinierade grupper* som omfattar olika grupper där man kan identifiera grupptillhörigheten genom namn, symboler och medlemskap. Exempel på sådana grupper är mc-gäng som även anges som en underkategori. Syftet med medlemskapet i mc-gäng är att tjäna pengar.⁵⁴ Vissa grupper beskrivs ha en affärsidé där de ledande personerna i gruppen tjänar pengar genom att ta ut bl.a. medlemsavgifter. Vidare anges att om en medlem gör något som kan skada gruppen och dess syfte kan medlemmen bötfällas. Det är vanligt med en rekryteringstrappa som måste uppfyllas för ett fullbordat medlemskap vilket kan ta flera år. Exempel på självdefinierade grupper är Hells Angels och Bandidos som har ett högt skrämsekapital.⁵⁵

Andra kategorin är *externdefinierade grupper* som inte själva anger sin grupptillhörighet genom namn och medlemskap utan i stället tilldelas de

⁵¹ Polisens rapport (2017), s. 6.

⁵² Brå 2020:4, s. 20.

⁵³ Brå 2019:10, *Tystnadskulturer*, s. 2 samt Brå 2016:12, *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, s. 20.

⁵⁴ Brå 2016:12, s. 9 f.

⁵⁵ Brå 2016:12, s. 11 samt s. 29.

namn av media eller polisen, namntilldelandet kan stärka dessa gruppers skrämselkapital. Underkategori till dessa är bl.a stadsdels- och förortsbaserade grupperingar samt vissa familje- och släktbaserade nätverk. Det som utmärker stadsdels- och förortsbaserade grupperingar är att medlemmarna har anknytning till ett gemensamt område, de har oftast växt upp tillsammans och ingår i samma umgängeskrets. Denna typ av gruppering är vanligast bland ungdomar.⁵⁶ Grupperna är inte så strukturerade och det sker inte någon rekrytering utan det är snarare så att vissa personer glider in i kriminalitet, de befinner sig i en miljö med äldre kriminellt aktiva personer som ses som förebilder. Personer i denna form av gruppering uppfattar inte sig själva som medlemmar i ett gäng eller en kriminell verksamhet utan sammanslutningens fokus är affärer och verksamheten är relationsbaserad. Exempel på en externdefinierad grupp är Backagänget i Göteborg.⁵⁷

Den tredje kategorin är *icke namngivna grupper* vilket är ett samlingsnamn för olika grupperingar som inte har tilldelats ett namn vare sig av de själva, media eller polisen. Utmärkande för grupperingarna är deras lösare kontur i förhållande till andra grupperingar, dock kan det finnas ett starkt lojalitetsband mellan personer i gruppen. Undergrupper till icke namngivna grupper är familje- och släktbaserade nätverk, vissa stads- och ortsbaserade grupper samt personer med gemensamt ursprung och tidigare erfarenheter.⁵⁸

Den fjärde och sista kategorin är *projektbaserade constellationer* innebärande att projektgrupper sammansluts i syfte att bedriva en vinstdrivande kriminell verksamhet. Personer som är projektledare och medarbetare i dessa projektgrupper kan komma från samtliga ovannämnda grupper alltså kan samarbeten mellan olika grupperingar förekomma, det centrala i sammansättningen av gruppen är de enskilda personernas kompetens, pålitlighet, förmåga och rykte.⁵⁹

⁵⁶ Brå 2016:12, s. 11.

⁵⁷ Brå 2016:12, s. 11 samt s. 29.

⁵⁸ Brå 2016:12, s. 11 samt s. 30.

⁵⁹ Brå 2016:12, s. 36 samt s. 30.

Exempel på brottsliga verksamheter inom grupperna är narkotikasmuggling, storskaliga och omfattande stölder samt bedrägerier.⁶⁰ Inom kriminologin diskuteras problematiken kring en enhetlig definition av begreppen kriminella gäng, kriminella nätverk och organiserad brottslighet. Dock råder det tvivel kring om det är nödvändigt att ha en enhetlig definition av vad begreppen kriminella nätverk och organiserad brottslighet faktiskt är för något då det har flera skepnader.⁶¹

2.3 Sammanfattning av definitioner

Det finns varken en vedertagen eller legal definition av begreppet organiserad brottslighet i svensk rätt. Det konstateras även att en definition av begreppet organiserad brottslighet inte är lämpligt. Internationellt definieras både kriminella organisationer/verksamheter och organiserad brottslighet generellt, definitionerna har ej ansetts nödvändiga att införa i svensk rätt. I tidigare förarbeten framgår att organiserad brottslighet innefattar en rad olika grupperingar men när det talas om problematiken kring den organiserad brottsligheten vi ser idag, handlar det oftast om kriminella nätverk och gängbrottslighet. Organiserad brottslighet kommer fortsättningsvis att avse en gruppering kriminella personer dvs. kriminella nätverk eller gäng som faller inom kategorierna externdefinierade grupper, icke namngivna grupper eller projektbaserade konstellationer och som uppfyller ovan nämnda punkter i Brås beskrivning.

2.4 Bakgrunden till gängbrottslighet

I Brå Rapport 2016:12 har poliser intervjuats och de beskriver problematiken med kriminella nätverk. Poliser känner att personer som är bosatta i förorter inte har någon tilltro till polisen, det har skapats en ”vi mot dem” känsla. Det är vanligt med upplopp i form av anlagda bränder, stenkastning och

⁶⁰ Brå 2016:12, s. 30 f.

⁶¹ Sarnecki & Carlsson, *Introduktion till kriminologi*, s. 221.

våldsbrottslighet i syfte att underminera samhällets legitimitet i det berörda området. Uppfattningen är att det är personer i de förortsbaserade kriminella nätverken som ligger bakom upploppen, oftast som motattack till myndighetsingripande. Poliserna anger vidare att kriminella nätverk har ett stort hat mot polisen. Slutligen anger några poliser som blivit intervjuade att anledningen till att kriminella nätverk, upplopp och brist på tilltro till polisen uppstår är att polisen och andra myndigheter historiskt sett borde varit mer närvarande i dessa områden.⁶²

Amir Rostami, filosofiedoktor i sociologi bekräftar bilden av att olika kriminella gäng skapar en sammanslutning i kampen mot en fiende. Han menar att orsaken till att gäng bildas är ”en känsla av kollektiv utsatthet, hopplöshet samt social och ekonomisk exkludering skapar en grogrund som dessa destruktiva fenomen kan växa fram i”, personer försöker söka någon form av säkerhet i den osäkerheten de befinner sig i. Rostami anser inte att man kan bedöma alla personer som har anknytning till kriminella nätverk på samma sätt, bedömningen ska vara individuell. Vissa nyetablerade gäng utnyttjar ungas osäkerhet genom att erbjuda de en plats i gänget, en tillhörighet och en säkerhet. Uppmärksamheten bör riktas mot hur kriminella samarbeten uppstår snarare än att fokusera på varför de uppstår.⁶³

Jerzy Sarnecki, professor i kriminologi presenterar olika förklaringsmodeller i fråga om den organiserade brottslighetens bakomliggande orsaker, pengar och makt är de ledande orsakerna. När bakgrunden till de som är involverade i organiserad brottslighet studeras går det att identifiera olika sociala brister som uppstått under deras uppväxt. Han menar att sociala problem är orsaken som ligger till grund för dels organiserad brottslighet dels brottslighet i stort. Vidare kan ekonomi, religionstillhörighet, våld, politik och socialt utanförskap vara bidragande faktorer till organiserad brottslighet i Sverige.⁶⁴

⁶² Brå 2016:12, s. 52.

⁶³ Edling & Rostami, Våldets sociala dimensioner, s. 171 f.

⁶⁴ Sarnecki & Carlsson, s. 199.

Det anges å ena sidan att kriminellt organiserade personer har makt och på så sätt kan bedriva nätverket å andra sidan leder socialt utanförskap till att personer involveras i brottslighet från början.⁶⁵ Ett annat problem är ungdomar som ansluter sig till kriminella gäng där sociala förhållanden oftast är orsaken till att de söker sig till de kriminella gängen. Ungdomarna upplever att de inte kan leva som ”alla andra kan leva” och söker gemenskap i gängen för att hitta en tillhörighet.⁶⁶ Sarnecki presenterar en teori, strain-teorin, innebärande att när ungdomar inte når upp till olika livsmål som bygger på en livsstil som ”alla andra kan leva” ägnar de sig åt annat avvikande beteende. Att inte nå upp till livsmål skapar ett glapp mellan mål och tillgångar vilket i sin tur leder till frustration hos ungdomar. Målet kan uppnås genom att hitta alternativa tillvägagångssätt, exempelvis genom att stjäla och begå andra former av brott.⁶⁷ Sarnecki presenterar även teorier som talar emot strain-teorin, dessa teorier betecknas som subkulturteorier. Dessa teorier bygger på att ungdomsbrottslighet är ett arbetarklassproblem samt att ungdomsbrottsligheten kan bero på en annan sorts kultur som hamnar i konflikt med de normer vårt samhälle bygger på.⁶⁸

I fråga om de gängkonstellationer vi ser i Sverige idag menar Sarnecki att de bildas i områden där det bor fattiga personer, dessa personer saknar oftast arbete samt anknytning och etablering i det svenska samhället. Unga personer saknar ofta fullständiga betyg från skolan och skapar en gemenskap i ett gäng med andra ungdomar som bor i samma område och utnyttjar sitt skrämsekapital för att få makt och tjäna pengar.⁶⁹

Det framgår av polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet att parallella samhällsstrukturer förekommer i olika grader i utsatta områden, där existerar en egen ordning avseende värderingar, ekonomi och rättskipning. En bidragande faktor till parallell samhällsstruktur är personer som befinner

⁶⁵ Sarnecki & Carlsson, s. 199.

⁶⁶ Sarnecki & Carlsson, s. 222 f.

⁶⁷ Sarnecki & Carlsson, s. 200.

⁶⁸ Sarnecki & Carlsson, s. 207.

⁶⁹ Sarnecki & Carlsson, s. 223.

sig illegalt i Sverige. Rapporten anger avslutningsvis att de parallella samhällsstrukturerna växer genom brottsutvecklingen i utsatta områden.⁷⁰ I betänkandet SOU 2021:68 anger gängbrottsutredningen att det utvecklats parallella samhällsstrukturer där rättsväsendet och andra myndigheter hålls utanför. Tystnadskultur, intern lojalitet och brottslighet i grupperna är en bidragande faktor till utvecklingen.⁷¹

2.5 Brott som vanligtvis förekommer vid organiserad brottslighet

Trots skillnader mellan olika nätverk och grupperingar går det att finna en gemensam nämnare för samtliga kategorier, skrämselkapital. Detta kapital är den upplevda våldskapaciteten som omgivningen tillskriver ett nätverk, en person, etnicitet eller område. Skrämselkapital utgör en viktig del oavsett om det handlar om konflikter med andra grupper, konflikter inom gruppen och den vinstdrivande kriminaliteten.⁷² Dödligt våld, användning av skjutvapen, narkotikabrott samt involverande av unga i brott har ökat i den kriminella miljön och problemet härrör ofta från förorts- och stadsdelsbaserade grupper samt familje- och släktbaserade grupper. Problemet grundar sig i kriminella uppgörelser eller konflikter och oftast går det att knyta till ekonomiska motiv (narkotikaaffärer, brottsvinster och skulder) och hämndaktioner.⁷³ Nedan redogörs för de vanligaste typer av brott som hänförs till kriminella nätverk och gängbrottslighet.

2.5.1 Våldsbrott

Våldsbrotten som är vanligt förekommande hittas i 3 kap. BrB om brott mot liv och hälsa. I BrB finns det tre olika former av våld och av intresse för uppsatsen är personvåld innebärande våld som riktar sig mot person samt

⁷⁰ Polisens rapport (2017), s. 18.

⁷¹ SOU 2021:68, s. 19.

⁷² Brå 2016:12, s. 37.

⁷³ SOU 2021:68, s. 60 ff.

egendomsvåld innebärande våld som riktar sig mot egendom.⁷⁴ Våld mot person är det generella våldsbegreppet och omfattar alla former av våld mot en person, alltifrån de grävsta formerna av brott, exempelvis mord och misshandel, till ofredandevåld. Ofredandevåld avser exempelvis att knuffa eller rycka i någon.⁷⁵ Det framgår av polisens rapport att man kan se ett grövre våld mellan kriminella aktörer än tidigare och de som kan kopplas till användandet av våldet är ofta personer med koppling till kriminella nätverk i utsatta områden. Våldsanvändning är en viktig del inom allvarlig organiserad brottslighet då ett trovärdigt våldskapital innebär att aktören får mer respekt och heder. Våld är även vanligt vid konflikter, många konflikter är narkotika och skuldrelaterade och aktörerna har ofta dålig impuls kontroll vilket är en bidragande faktor till att våldsamma konflikter uppstår. Det framgår av förarbeten att hot- och våldsbrotten inte är de primära brotten för den organiserade brottsligheten dock används de för att upprätthålla makt och för att utöva påtryckningar i olika sammanhang. Exempelvis för att undvika att offer och vittnen anmäler eller berättar om brott för de rättsliga myndigheterna.⁷⁶

Inom de kriminella nätverken är s.k. våldskapital något som förstärker nätverket, detta byggs upp genom tidigare våldshandlingar, bötfällningar, rykten och uppmärksamhet från media.⁷⁷ När det väl blir känt att nätverket är ”farligt” innebär det att våldshandlingar sällan behöver verkställas utan det räcker oftast då med subtila hot och markeringar för att den utsatte ska göra det som begärs.⁷⁸ Våld i kriminella miljöer innefattar ofta användning av skjutvapen och när våldet ökar inom den kriminella miljön ökar även efterfrågan på vapen. Vapen skaffas för att kriminella personer känner att de måste kunna försvara sig mot andra kriminella. Polisen anger att det är ett så pass hårt klimat att de har all rätt att vara rädda. Personer i den kriminella miljön införskaffar även vapen i syfte att framhäva sin kriminella livsstil.⁷⁹

⁷⁴ Dahlström, Strand & Westerlund, *Brott och påföljder*, s. 102.

⁷⁵ Dahlström, Strand & Westerlund, s. 102.

⁷⁶ Polisens rapport (2017), s. 10 samt SOU 2014:63, s. 59.

⁷⁷ Brå 2016:12, s. 40.

⁷⁸ SOU 2014:63, s. 59.

⁷⁹ Brå 2016:12, s. 63.

2.5.2 Narkotikabrott

Handel med narkotika utgör basverksamheten för många kriminella aktörer, dessutom är konsumtionen av narkotika stor i den kriminella miljön.⁸⁰ I Sverige var det först på 60-talet som narkotika började förknippas med organiserad brottslighet och sedan dess har narkotikabrottsligheten vuxit sig starkare.⁸¹ Narkotikabrottslighet avser brott som regleras i narkotikastrafflagen (1968:64).⁸² Det framgår av 1 § narkotikastrafflagen att:

”Den som olovligen

1. Överlåter narkotika,
2. framställer narkotika som är avsedd för missbruk,
3. förvärvar narkotika i överlåtelsesyfte,
4. anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattning med narkotika som inte är avsedd för eget bruk,
5. bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandeln eller
6. innehar, brukar eller tar annan befattning med narkotika, döms om gärningen sker uppsåtligen, för narkotikabrott.”⁸³

Av 3 § 1 st. narkotikastrafflagen framgår att om brott som avses i 1 § är grovt, döms för grovt narkotikabrott.⁸⁴ Av 3 § 2 st. narkotikastrafflagen framgår att om brottet att anse som synnerligen grovt, döms för synnerligen grovt narkotikabrott.⁸⁵

⁸⁰ Polisens rapport (2017), s. 9 samt Brå 2016:12, s. 89.

⁸¹ Brå, Idéskrift nr 18, s. 16.

⁸² Brå, statistik utifrån brottstyper - narkotikabrott.

⁸³ Se 1 § narkotikastrafflagen (1968:64).

⁸⁴ Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett en särskilt stor mängd narkotika eller annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Se 3 § 1 st. narkotikastrafflagen.

⁸⁵ Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt beaktas om brottet bl.a. har utgjort ett led i en verksamhet som utövats i organiserad form i syfte att i stor omfattning bedriva handel med narkotika. Se 3 § 2 st. narkotikastrafflagen.

Narkotikahandeln bedrivs ofta av projektbaserade konstellationer som består av kriminella personer från olika nätverk och grupperingar.⁸⁶ Tillgången till narkotika bedöms vara stor och cannabis samt kokain är de vanligaste drogerna. Den organiserade narkotikahandeln bedrivs av en lång kedja av flera personer. Import av narkotika sker från olika inköpsländer där minst en av importörerna har goda kontakter, importerna sker diskret och därav är de svårupptäckta. Efter att narkotikan importerats köps den upp av mellannivådistributörer där personer från självdefinierade grupperingar och förortsbaserade grupper är aktiva. Grupperna agerar sällan själva i mellannivådistributionen utan har tilldelats olika uppgifter av projektledarna, exempelvis att förvara eller transportera narkotikan. Mellannivådistributörer säljer sedan vidare narkotikan till lågnivådistributörer. Lågnivådistributörerna omfattar de aktörer som säljer narkotika till personer som själva använder droger och försäljningen sker genom gatuförsäljning s.k. traditionell langning, som mer eller mindre sker öppet. Den öppna narkotikahandeln är vanlig i särskilt utsatta områden och utgör en stark drivkraft för gängbrottsligheten och leder till konflikter som oftast leder till hot, våld och skjutningar som inte sällan får dödlig utgång.⁸⁷ Vidare är näthandel med narkotika ett växande problem som möjliggör stordriftsfördelar i jämförelse med s.k. traditionell langning.⁸⁸ På senare tid har det även blivit vanligare med inhemska cannabisodlingar i exempelvis industrilokaler eller bostäder.⁸⁹

2.5.3 Involvering av unga i brottslig verksamhet

Polismyndigheten delar in kriminella aktörer i utsatta områden i olika åldersskikt, äldre skikt, mellanskikt samt yngre skikt. Det yngre skiktet består av unga personer som skapar otrygghet och begår brott på offentliga platser. Unga personer utgör en riskgrupp som kan rekryteras av äldre kriminella.⁹⁰

⁸⁶ Brå 2016:12, s. 89.

⁸⁷ Myndigheterna gemensamma lägesbild om grov organiserad brottslighet, s. 22.

⁸⁸ Brå 2016:12, s. 90 ff.

⁸⁹ Brå 2016:12, s. 93.

⁹⁰ Myndigheterna gemensamma lägesbild om grov organiserad brottslighet, s. 18 f.

Unga personer är lättpåverkade när de befinner sig i en omgivande miljö vilket leder till att de ser upp till de äldre kriminella som i de unga personernas ögon kan erbjuda de en exklusiv livsstil. Unga personer som rekryteras in i kriminalitet tilldelas oftast uppgifter som innebär att hantera narkotika och vapen för de äldre kriminella samt bevaka området för att försvåra för myndigheter att genomföra kontroller och aktioner som vidtas i syfte att begränsa verksamheten som de kriminella bedriver. Syftet med bevakandet är att de äldre ska kunna undgå lagföring och straff.⁹¹ Myndigheter ser en större risk att unga ensamkommande asylsökande involveras eller tvingas in i brottslighet eftersom många saknar ett tryggt socialt sammanhang. Myndigheter anger vidare att faktorer som bidrar till att unga är brottsaktiva kan vara de sociala riskerna i områdena tillsammans med utsatthet samt avsaknad av kollektiv förmåga.⁹²

Enligt svensk rätt är det endast människor som kan begå brott. Även barn kan begå brott men de är inte straffbara då det finns en straffmyndighetsålder.⁹³ Åldern för straffmyndighet är femton år och för brott som någon begått innan hen fyllt femton år får inte dömas till påföljd. Brottet kan emellertid utredas och den unga brottslingen kan bli föremål för andra samhällsinsatser än brottspåföljd, exempelvis åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).⁹⁴

Små barn saknar ansvarsförmåga och det är därefter en gradfråga när unga personer är så utvecklade att de kan anses tillräckligt mogna för att ta ansvar för sina handlingar. I nästintill alla rättsordningar anses barn inte ha relevant förmåga att förstå den fulla innebörden av sina gärningar eller kan kontrollera sitt handlande efter en sådan insikt. Enligt den svenska regleringen kan barn begå ett brott, däremot särbehandlas barn under 15 år när det gäller påföljdsbestämning.⁹⁵

⁹¹ Myndigheterna gemensamma lägesbild om grov organiserad brottslighet, s. 18.

⁹² Polisens rapport (2017), s. 7.

⁹³ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 189.

⁹⁴ Se 1 kap. 6 § BrB samt lagkommentaren: Asp, Brottsbalk (1942:740), 1 kap. 6 §, Karnov (JUNO).

⁹⁵ Se lagkommentaren: Ulväng, Brottsbalk (1942:740), 1 kap. 6 §, Lexino (JUNO).

Den som är i en straffbar ålder kan däremot dömas för att anstiftat eller sökt anstifta någon som är under en straffbar ålder att begå brott, samma gäller för en person i straffbar ålder som i egenskap av gärningsman är involverad i brott tillsammans med en icke straffbar person. Detsamma gäller även för en person som i syfte att främja brott gör sig skyldig till förberedelse av brott avsett att utföras av en minderåring.⁹⁶

Enligt 23 kap. 5 § BrB kan någon som förmåtts att medverka genom tvång, svek eller missbruk av hens ungdom, oförstånd eller beroendeställning, få straffnedsättning eller gå fri från ansvar. Detta då det anses mindre klandervärt att medverka till ett brott under sådan påverkan.⁹⁷ Bestämmelsen i 29 kap. 5 § BrB kan tillämpas exempelvis när någon utnyttjar sitt barns ungdom eller beroendeställning till att förmå barnet att medverka vid brott.⁹⁸

Utnyttjande av unga personer i brottslig verksamhet kan också omfattas av straffansvaret för människohandel och människoexploatering under förutsättning att den s.k. handelsåtgärden det är fråga om syftar till en exploatering i verksamheten i en situation som utgör nödläge för brottsoffret.⁹⁹ Enligt förarbeten avses med bestämmelsen någon åtgärd som offret ska utföra eller underkasta sig och med nödläge avses situationer där offret är förhindrat att fritt bestämma över sina göranden samt låtanden. Exempel på detta är personer som tvingas arbeta under synnerligen svåra förhållanden till låg lön, förmås att tigga eller att stjäla. När det gäller personer som inte fyllt 18 år innehåller bestämmelserna en särskild reglering som innebär att det inte krävs att de "tvingats" för att det ska föreligga ansvar för den som utnyttjat den unga personen.¹⁰⁰ Utnyttjas unga personer i brottslighet kan det även vara straffbart i form av olaga tvång om utnyttjandet sker under påverkan av våld eller hot.¹⁰¹

⁹⁶ SOU 2021:68, s. 242.

⁹⁷ Se 23 kap. 5 § BrB samt lagkommentaren: Zila, Brottsbalk (1942:740), 23 kap. 5 § BrB, Lexino (JUNO).

⁹⁸ SOU 2021:68, s. 242.

⁹⁹ SOU 2021:68, s. 244.

¹⁰⁰ Prop. 2009/10:152, *Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel*, s. 60.

¹⁰¹ Se 4 kap. 4 § BrB samt SOU 2021:68, s. 244.

Praxisen på området är tunn men i ett avgörande avseende bl.a. människohandel stod en person åtalad för att ha rekryterat två minderåriga i syfte att exploatera dem i narkotikaförsäljning. Åklagaren gjorde gällande att ett nödläge bestått i att målsägandena befunnit sig i en kriminell, våldsam och socialt nedbrytande miljö som riskerade att allvarligt skada deras hälsa och utveckling. TR godtog att en sådan situation i och för sig skulle kunna innebära ett nödläge i lagens bemärkelse, men fann inte att utredningen i målet gav stöd för att målsägandena varit förhindrade att bestämma själva över sitt agerande eller sin situation i just det fallet.¹⁰² HovR fastställde tingsrättens dom i denna del.¹⁰³

I ett annat avgörande dömdes en man till ett års fängelse för grovt olaga tvång för att genom hot och fysiskt våld ha tvingat en 13-årig pojke att sälja narkotika. Brottet bedömdes som grovt med beaktande av att den tilltalade under en längre tid förmått en minderårig att begå allvarlig brottslighet.¹⁰⁴

Enligt poliser som intervjuats i Brå rapport 2016:12 sker det dock inte någon direkt rekrytering av unga till kriminella grupper utan det är snarare så att de glider in i kriminalitet som en följd av att de bor i utsatta områden och befinner sig i kriminella miljöer eller föds in i kärnorna av de familje- och släktbaserade nätverken. Många av de unga personerna som är i riskzonen för att dras in i kriminalitet har inte klarat av skolan och varit föremål för olika insatser från sociala myndigheter. De menar vidare att bara för att unga personer bor i ett utsatt område inte per automatik innebär att de hamnar i gäng utan det avgörande är hur den kriminella miljön ser ut i bostadsområdet. Finns det äldre kriminella eller familjemedlemmar som anses vara förebilder riskerar unga personer att hamna under inflytande av dessa och inträdesprocessen kan börja med att unga får utföra småtjänster mot ersättning och successivt sugs de sedan upp i det kriminella nätverket.¹⁰⁵

¹⁰² Tingsrättens dom B 1794–20.

¹⁰³ Hovrättens dom B 2206–21.

¹⁰⁴ Tingsrättens dom B 9226–19.

¹⁰⁵ Brå rapport 2016:12, s. 57 f.

3 SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk

Inledningsvis presenteras några förarbeten till senare års vidtagna straffskärpningar och hur straffskärpningarna motiverats med hänsyn till organiserad brottslighet. Vidare redogörs för regeringens 34-punktsprogram med åtgärder för en effektivare bekämpning av gängbrottslighet, programmet fångar upp problembilden kring den organiserade brottsligheten. Sedan presenteras de delar av gängbrottsutredningens betänkande som är centrala för uppsatsen, bl.a. uppdraget, problembilden och straffskärpningar som föreslås för brott i kriminella nätverk. Det redogörs även kort för gängbrottsutredningens konsekvensanalys. Avslutningsvis presenteras en del kritik som framförts mot förslagen om straffskärpningar.

3.1 Senare års straffskärpningar och åtgärder

3.1.1 Prop. 2009/10:147 - Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m

Regeringen beslutade år 2007 att tillsätta en särskild utredare i uppdrag att se över och föreslå förändringar i strafflagstiftningen i syfte att visa en skärpt syn på allvarliga brott och uppnå en större spännvidd vid straffmätningen för vissa allvarligare brott. Utredningen fick namnet straffnivåutredningen och utredningen bestod av två delar.¹⁰⁶ Genom ett tilläggsdirektiv fick utredningen i uppgift att bl.a se över straffskalan för mord, mord anses vara det grävsta av de allvarliga våldsbrotten. Grundläggande för översynen var proportionalitetsprincipen och ekvivalensprincipen. Utredningen anser att principerna ges större genomslag i straffskalan för mord.¹⁰⁷

¹⁰⁶ SOU 2007:90, *Straffskala för mord*.

¹⁰⁷ Dir 2007:137, *Tilläggsdirektiv till straffnivåutredningen*, s. 2.

Principerna innebär kortfattat att svåra brott ska bestraffas strängare och lika brott ska bestraffas lika.¹⁰⁸ Enligt utredningen är det möjligt att genomföra straffskärpningar och samtidigt beakta principerna om proportionalitet och ekvivalens, dock måste straffskärpningarna gå att motivera utifrån brottets klandervärdhet samt genom ett synsätt som är förenat för samtliga brottstyper.¹⁰⁹ Utredningen resulterade i delbetänkandet SOU 2007:90 *straffskala för mord*.

I direktivet till andra delen av utredningen anges att utvecklingen som sker i samhället förändrar synen på hur hårt olika former av brott bör bestraffas.¹¹⁰ Utredningen föreslog ändringar av bestämmelserna i 29 kap. BrB i syfte att uppnå en större spännvidd vid straffmätning för vissa allvarigare brott.¹¹¹ Motivet bakom förslaget var den förändrade synen på allvarliga brott i samhället, brottsutvecklingen i samhället har lett till en hårdare syn på våld och brott. Vidare anförde utredningen som skäl för straffskärpningar att personer som utsätts för våldsbrott inte bara drabbas fysiskt utan att allvarigare våldsbrott även leder till psykiskt lidande.¹¹² Den andra delen av utredningen resulterade i slutbetänkandet SOU 2008:85 *Straff i proportion till brottets allvar*.

Straffnivåutredningen ligger till grund för 2010 års straffmättningsreform. De lagändringar som genomfördes avsåg bland annat en generell höjning av allvarigare våldsbrott, en höjning av straffminimum för olika typer av brott samt att försvårade och förmildrade omständigheter gavs ett ökat genomslag vid straffvärdebedömningar av brott. Omständigheten att ett brott utgjort ett led i organiserad eller systematisk brottslighet eller särskilt planerats ska ses som försvårande.¹¹³

¹⁰⁸ Dir 2007:137, s. 2.

¹⁰⁹ SOU 2007:90, s. 129.

¹¹⁰ Dir. 2007:48, *Skärpt syn på allvarliga våldsbrott m.m.*, s. 3.

¹¹¹ SOU 2008:85, s. 267 f.

¹¹² SOU 2008:85, s. 16.

¹¹³ Prop. 2009/10:147, s. 1.

År 2012 fick Brå i uppdrag av regeringen att utvärdera om 2010 års straffmättningsreform fått något genomslag. Resultatet blev en rapport där bl.a åklagare och domare intervjuats.¹¹⁴ I rapporten anges att det var för tidigt att mäta effekten av reformens genomslag vid tidpunkten för utvärderingen. Det anges vidare att nya brottsrubriceringar hade kunnat tjäna ett bättre syfte än längre fängelsestraff. Slutligen anges att syftet med lagreformen som antogs år 2010 var att markera en skärpt syn på allvarligare våldsbrott, trots att forskningen visar att skärpta straff inte är brottspreventivt.¹¹⁵

3.1.2 Prop. 2016/17:108 - Straffskalor för allvarliga våldsbrott

År 2013 tillsattes en utredning i syfte att se över och föreslå ändringar av straffskalor för grov misshandel, grov utpressning och grovt rån. Vidare skulle utredningen överväga ändringar i straffskalorna för andra allvarliga våldsbrott. För att kunna upprätthålla proportionalitet mellan brottstyperna måste även andra allvarliga våldsbrott beaktas och det måste övervägas om det finns skäl för det, med hänsyn till intresset av en höjd straffnivå. Utredningen anger att utgångspunkten vid bestämmande av straffskalor är proportionalitetsprincipen och ekvivalensprincipen, principerna tillåter straffskärpningar så länge straffskärpningarna kan motiveras utifrån brottets klandervärdhet. Vid påföljdsval och straffmätning ska humanitetsprincipen beaktas. Utredningen anger att straffskärpningar inte minskar brottsligheten, speciellt inte de fall det rör sig om allvarligare våldsbrott då dessa former av brott oftast begås impulsivt eller under påverkan av olika berusningsmedel. Straffskärpningar är inte heller brottspreventivt. Personer som tilldelas längre fängelsestraff påverkas olika beroende på deras ålder, sociala situation, psykisk hälsa och andra faktorer. Brottsutvecklingen i samhället har bidragit till en förändrad syn på brottsliga handlingars klandervärdhet och toleransen mot våld har minskat, detta ansåg utredningen utgöra skäl till att straffnivåer kan höjas och skälen låg till grund i översynen av straffskalorna.¹¹⁶

¹¹⁴ Brå rapport 2014:6, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott* (kort version), s. 3.

¹¹⁵ Brå rapport (kort version) 2014:6, s. 9–10.

¹¹⁶ SOU 2014:18, s. 11 samt s. 137 f.

De lagändringar som genomfördes i brottsbalken avsåg bland annat höjda minimistraff för brottstyperna grov misshandel, synnerligen grov misshandel, grovt olaga tvång och grovt rån.¹¹⁷ Utredningen anger i motiven till de lagändringar som gjordes att personer som begår allvarlig brottslighet i organiserad form torde ha ett högt våldskapital. Vidare anges det i motiven att personer som ingår i kriminella nätverk anses ha lättare att använda allvarligare former av våld och genom allvarligare former av våld utnyttja rädsla hos andra, i syfte att främja organiserad brottslighet.¹¹⁸

3.1.3 Prop. 2015/16:113 – Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet

Regeringen tillsatte år 2013 en utredning som hade i uppdrag att analysera om den straffrättsliga lagstiftningen på angivna områden kan skärpas i syfte att på ett effektivare sätt kunna bekämpa organiserad brottslighet.¹¹⁹ Utredningens främsta syfte var att se över kriminaliseringen av osjälvständiga brott. Osjälvständiga brott anses vanligt förekommande när det talas om organiserad brottslighet. Utredningen anger att vid organiserad brottslighet är ett flertal personer delaktiga i brottsligheten på olika sätt, vissa är mer aktiva än andra, i vissa fall är den organiserad formen mycket välplanerad och sofistikerad. Utredningen anser att organiserad brottslighet går att angripa genom skärpta straff för osjälvständiga brott, detta då de involverade kan fångas upp, oberoende av hur delaktig en person är inom ”organisationen”. Utredningen anger att deras förslag om kriminalisering av osjälvständiga brott bygger på tanken att en sådan kriminalisering är befogad i förhållande till mycket allvarliga brott, därmed förslår de en utvidgad kriminalisering av förfäلتsgärningar. De förslår en ventil som undantar vissa mindre allvarliga brott från straffansvar bl.a. avkriminalisering av vissa osjälvständiga brott till brott med begränsat straffvärde.¹²⁰

¹¹⁷ Prop. 2016/17:108, *Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott*, s. 4. Se även 4 kap. 4–5 §§, 3 kap. 6 §, 8 kap. 6 § och 9 kap. 4 § BrB.

¹¹⁸ Prop. 2016/17:108, s. 19, 38 samt 40.

¹¹⁹ SOU 2014: 63.

¹²⁰ SOU 2014:63, s. 11 ff.

Förfäلتsgärningar har diskuterats i doktrin där de definieras som gärningar där gärningspersoner som kan kopplas till gärningarna, inte nödvändigtvis orsakar någon form av skada. Kriminaliseringen av förfäلتsgärningar bygger på att gärningen har någon sorts påstådd relation till skada, exempelvis ha till syfte att åstadkomma skada, fara för skada och innebära en risk för skada.¹²¹

Utredningen föreslog vidare ändringar i s.k. kvalifikationsgrunder. Kvalifikationsgrunder innebär att det direkt i lagtexten anges vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen om huruvida ett brott ska rubriceras som grovt. De anger att en förändring eller tillägg i kvalifikationsgrunder i praktiken innebär att lagstiftaren kan säkerställa att försvarade omständigheter får större genomslag.¹²²

I fråga om straffrättsliga principer anger utredningen att utgångspunkten för deras överväganden går hand i hand med principerna om proportionalitet och ekvivalens.¹²³

Utredningens bedömning kring behovet av bättre straffrättsliga verktyg överensstämmer i sak med regeringens bedömning. Majoriteten av remissinstanserna ställde sig positiva till lagförslagen eller lämnade dem utan invändningar. Stockholms universitet avvisade förslagen om straffskärpningar i bestämmelser som rör organiserad brottslighet. De anför att skadan eller faran av organiserad brottslighet inte presenterats på ett övertygande sätt, det har inte heller presenterats att effekterna av hårdare strafflagstiftning inte går att problematisera då den allmänpreventiva effekten inte gjorts trolig.¹²⁴ Resultatet blev ändringar i bl.a. brottsbalken där osjälvständiga brott till allvarliga brott kriminaliserades samt ändringar och tillägg i kvalifikationsgrunder.¹²⁵

¹²¹ Asp, Petter, *Från tanke till gärning, legitimationsfrågor rörande förfäلتsdelikt*, s. 14.

¹²² SOU 2014:63, s. 15 f.

¹²³ Prop. 2015/16:113, s. 106.

¹²⁴ Prop. 2015/16:113, s. 32 f.

¹²⁵ Prop. 2015/16:113, s. 1.

3.1.4 Regeringens 34-punktsprogram

Regeringen anger att alla som bor i Sverige, oavsett vart ska kunna känna sig trygga. I arbetet mot ett tryggare Sverige har det påbörjats en utbyggnad av Polismyndigheten och år 2019 lanserades ett 34-punktsprogram som föreslår korta och långsiktiga åtgärder för att effektivt kunna angripa gängbrottsligheten.¹²⁶ Programmet består av 34 olika åtgärder riktade mot kriminella nätverk. De angivna åtgärderna sträcker sig över fyra olika områden som består av verktyg till brottsbekämpningen, påföljder, bryta tystnadskulturer och förebyggande av brott. Åtgärderna handlar om allt i frågan om möjligheten till att kunna använda tvångsmedel i större omfattning till skärpta straff för olika former av brott. Brotten som omfattas av 34-punktsprogrammet förknippas med kriminella uppgörelser, exempelvis vapen- och sprängbrott samt skärpta straff för den som rekryterar unga till kriminalitet.¹²⁷

Gängbrottsproblematiken kopplas i 34-punktsprogrammet till sociala faktorer så som socialt utsatta områden och segregation. Av punkt 28 framgår att det ska satsas långsiktigt på skolor och socialtjänst i områden som är socialt utsattas, syftet är att arbeta mot segregation. Det fjärde området i programmet handlar om förebyggande av brott och omfattar olika former av sociala- och myndighetsåtgärder som ska förebygga gängbrottsligheten. Av punkt 30 i programmet framgår att socialtjänsten och sociala insatsgrupper ska vara mer aktiva på kvällar och helger i socialt utsatta områden. I punkt 32 i programmet anges bl.a. att samordnade insatser ska vidtas för barn och unga i riskzon. Med barn och unga i riskzon avses barn i utsatta områden som löper en högre risk att involveras i kriminalitet och brottslighet.¹²⁸

¹²⁶ Regeringens hemsida, ”Ett tryggare Sverige”.

¹²⁷ Regeringens hemsida, 34-punktsprogram: Regeringens åtgärder mot gängkriminalitet samt Regeringens 34-punktsprogram, punkt 15–18.

¹²⁸ Regeringens 34-punktsprogram, punkt 27–32.

3.2 Gängbrottsutredningens uppdrag

3.2.1 Uppdraget

Den 20 juni 2020 beslutade regeringen att utse en särskild utredare för att komma med förslag på åtgärder mot brott i kriminella nätverk. Den särskilda utredaren skulle bl.a. överväga och lämna förslag om nya skärpta och effektiva straff mot brott i kriminella nätverk, de skulle särskilt överväga och lämna förslag på brott som grundar sig i kriminella uppgörelser. Vidare ingick det i utredarens arbete att överväga och lämna förslag på straffskärpningar mot narkotikaförsäljning samt mot personer i kriminella nätverk som involverar unga i kriminalitet. Utredningen tilldelades namnet ”gängbrottsutredningen”.¹²⁹ Utredningen tillsattes mot bakgrund av brottsutvecklingen som skett de senaste åren, exempelvis anges att skjutningar med dödlig utgång ökat.¹³⁰ Utredningen anger som förslag att de nya bestämmelserna bör kunna träda i kraft den 1 juli 2023.¹³¹ Under utredningsarbetet har utredningen haft sammanträden med förordnande experter och sakkunniga. Utredningen har samarbetat med bl.a Nationella Operativa Avdelningen (NOA) och Polisens företrädare i ”Sluta skjut projektet” som bedrivs i Malmö. Vidare framgår det av SOU 2021:68 att utredningen samarbetat med olika myndigheter och organisationer som berörs av de frågor som behandlas i betänkandet, exempelvis avhopparverksamheter för kriminella och företrädare för olika avdelningar vid brottsförebyggande rådet (Brå).¹³²

3.2.2 Problembilden

Gängbrottsutredningen anger att bakgrunden till ökade brottslighet har stark koppling till kriminella nätverk där unga personer ofta förekommer. De kriminella nätverkens inkomster kommer i hög grad från

¹²⁹ SOU 2021:68.

¹³⁰ SOU 2021:68, s. 47.

¹³¹ SOU 2021:68, s. 477.

¹³² SOU 2021:68, s. 43 ff.

narkotikabrottslighet och andra vinningsbrott, exempelvis rån. I den kriminella miljön begås också olika typer av våldsbrott i syfte att vidmakthålla maktstrukturer.¹³³ År 2002 började Brå ta fram statistik över konstaterade fall av dödligt våld och sedan dess har antalet varierat. Den redovisade statistiken visar att från åren 2002–2014 varierade de konstaterade fallen av dödligt våld till mellan 68–111 per år. År 2019 konstaterade 111 fall och 2020 konstaterades 124 fall. Antalet fall av dödligt våld sett till befolkningsmängden är vid en jämförelse inte högre än början på 90-talet.¹³⁴

Det som skett i brottsutvecklingen är att strukturen förändrats, fall där dödligt våld begåtts med ett skjutvapen har fördubblats vid en jämförelse mellan åren 2011–2020.¹³⁵ Utöver det dödliga våldet som orsakats genom skjutvapen kan man se en ökning av antalet skjutningar generellt och även sprängningar mellan år 2011–2020, när det gäller sprängningar och skjutningar visar statistiken på en sänkning år 2020 och framåt i tiden.¹³⁶

Under senare år har dödligt våld vid konflikter i kriminella nätverk utgjort mer än en fjärdedel av det dödliga våldet i landet och därmed anses ökningen härröra från konflikter i kriminella nätverk.¹³⁷ Vidare konstateras att hänsynslösheten och likgiltigheten ha ökat hos de personer som begår dessa typer av brott. Undersökningar visar att allt fler utomstående drabbas till följd av skjutningar och sprängningar. Dessa särskilda typer av dödligt våld begås ofta av män i unga åldrar, oftast i storstadsmiljö och anledning är olika interna konflikter. Det har utvecklats en form av vedergällning mellan olika kriminella gäng.¹³⁸

¹³³ SOU 2021:68, s. 47.

¹³⁴ Brå 2019:3, *Skjutningar i kriminella miljöer*, s. 13–14 samt Brå 2020, s. 6.

¹³⁵ Brå 2020:4, *Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017*, s. 12.

¹³⁶ SOU 2021:68, s. 49 f., Brå 2019:3, s. 13 samt Brå 2020:4, s. 12. Se även polismyndighetens statistik över sprängningar och skjutningar.

¹³⁷ SOU 2021:68, s. 49 f. Med den kriminella miljön avses den vinningsdrivna miljön där personer enskilt eller tillsammans systematiskt begår brott för att tjäna pengar. Det handlar ofta om brott med kopplingar till narkotikahandel eller organiserad brottslighet. Begreppet används för att betona att den kriminella miljön är skild från den vanliga legala miljön.

¹³⁸ SOU 2021:68, s. 50 f. Se avsnitt 4.3.3 för en beskrivning av begreppet vedergällning.

Det är svårt att få en enhetlig bild av de kriminella nätverken i Sverige, strukturen, organisationen och våldskapitalet ser olika ut i olika kriminella nätverk samt för olika berörda personer. Utredningen utgår från en bredd definition av begreppet, utgångspunkten i förslagen tar inte sikte på gärningsmannens tillhörighet till ett kriminellt nätverk utan de brottsliga gärningarna hen begår. Utredningen anger att dessa nätverk i regel är löst sammansatta nätverk som finns i utsatta områden.¹³⁹ De anger att uppgörelser mellan och inom kriminella nätverk leder till allvarliga våldsgärningar samt att våldsgärningar skapar ett våldskapital som i sin tur skapar rädsla hos andra kriminella och invånare i stort. Vidare ger samverkan i kriminella nätverk möjlighet att begå mer brott samt möjlighet att lättare undgå straffsystemet. Det råder vidare en tystnadskultur och lojalitet i och mellan de kriminella gängen, detta bidrar negativt på lokalsamhället och utvecklar parallella samhällsstrukturer där rättsväsendet och andra myndigheter exkluderas.¹⁴⁰

Utredningen framför att personer med kriminell livsstil är dåliga förebilder, de rekryterar och utnyttjar unga samt begår våldsbrott och narkotikabrott vilket leder till otrygghet i redan utsatta områden.¹⁴¹ Enligt Brå och polismyndigheten används våldskapital i syfte att kontrollera områden och bedriva narkotikahandel, det bidrar vidare till tystnadskulturer och en parallell samhällsstruktur som underlättar för de kriminella nätverken.¹⁴² Det framgår av betänkandet att problematiken inte enbart kan lösas genom straffrättsliga åtgärder. För att lösa situationen i de utsatta områdena krävs det andra insatser från flera olika sektorer i samhället i syfte att bryta utanförskap och stärka tilltron till rättsväsendet och myndigheter. Straffskärpningarna som föreslås ska enligt utredningen skapa trygghet i samhället och minska de kriminella nätverkens inflytande.¹⁴³ Utredningens förslag tar sikte på vålds-, hot- och narkotikabrott samt involverande av unga i brottslig verksamhet.¹⁴⁴

¹³⁹ SOU 2021:68, s. 18 f.

¹⁴⁰ SOU 2021:68, s. 159.

¹⁴¹ SOU 2021:68, s. 19 f.

¹⁴² SOU 2021:68, s. 76.

¹⁴³ SOU 2021:68, s. 164.

¹⁴⁴ SOU 2021:68, s. 20.

3.3 Kvalifikationsgrunder

Kvalifikationsgrunder innebär att en brottsform klassas i olika grader, exempelvis grov stöld i förhållande till stöld.¹⁴⁵ Utredningen anger att brott som begås inom ramen för kriminella nätverk oftast begås under försvårade omständigheter. För att kunna säkerställa att försvårade omständigheter får betydelse kan kvalifikationsgrunder för grovt brott införas genom att det i lagtexten anges vad som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt.¹⁴⁶ Angivande av kvalifikationsgrunder är fördelaktigt, det ger vägledning, är informativt åt den som ska tillämpa lagstiftningen och man får till stånd ett utvidgat tillämpningsområde för grov brottslighet. Utredningen anger att omständigheter som förekommer vid brott i kriminella nätverk bör lyftas fram som kvalifikationsgrunder för grova grader av vissa brott.¹⁴⁷

3.3.1 Våldsbrott, brott mot frihet och frid m.m.

Enligt nuvarande 13 kap. 3 § första stycket BrB ska den som åstadkommer bl.a. explosion eller annan sådan ofärd och därigenom framkallar fara för annans liv eller hälsa eller omfattande förstörelse av annans egendom dömas för allmänfarlig ödeläggelse till fängelse i två till högst åtta år. Av andra stycke framgår att vid mildare allvarligt brott döms det till fängelse i ett år och högst tre år. Av tredje stycket framgår att om brottet är grovt döms till fängelse i sex år och högst arton år, eller på livstid. Av lagkommentaren framgår det att vid bedömandet av om brottet är grovt kan ledning hämtas i 13 kap. 2 § andra stycket BrB där det framgår att det ska särskilt beaktas om branden anlagts i tättbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet. Mot bakgrund av det nämnda bör det enligt utredningen införas kvalifikationsgrunder för den grova formen av allmänfarlig ödeläggelse.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 481.

¹⁴⁶ SOU 2021:68, s. 22.

¹⁴⁷ SOU 2021:68, s. 200 f.

¹⁴⁸ SOU 2021:68, s. 204 samt lagkommentaren till 13 kap. 2–3 §§ Karnov (JUNO) och 13 kap. 2–3 §§ BrB.

Statistiken som utredningen utgår ifrån när det gäller utvecklingen av sprängningar sträcker sig inte över en längre period men det mesta talar för en ökning av sprängningar. Polisen har märkt att det i kriminella nätverk finns en ökad benägenhet att använda sprängämnen i miljöer där andra kan komma till skada. Dessa typer av brott är svåra att bevisa och svåruppklarliga, oftast då gärningsmannen hunnit lämna brottsplatsen när explosionen sker. Utredningen anser att det inte kan uteslutas att den svåra lagföringen kan bero på att det inte framgår av lagtexten när gärningen ska bedömas som svår. Utredningen anser att det är lämpligt att kvalifikationsgrunderna för grov allmänfarlig ödeläggelse ska överensstämja med kvalifikationsgrunderna som gäller för grov mordbrand. När det gäller ”fara för flera människor” anges att en nedre gräns bör sättas till när faran avser minst två personer. I fråga om ”egendom av särskild betydelse” bör även betydelsefull infrastruktur omfattas, exempelvis sabotage av polisverksamhet.¹⁴⁹

En motsvarighet till ”branden anlagts i tätbebyggt samhälle” anses inte lämplig då detta avser bränders spridningsrisk. Dock bör det beaktas om det utvecklats en brand till följd av en sprängning med spridningsrisk. Utöver de kvalifikationsgrunder som angivits ovan anser utredningen att det bör införas ”om gärningen som vidtagits ha varit av särskilt farlig art”. I rekvisitet ryms flera olika faktorer, bl.a. om gärningen kan bli systemhotande, att gärningen kan påverka samhällsstrukturen eller om den på grund av organisationsgrad genomförts på ett skickligt sätt. De anser att införandet av en sådan kvalifikationsgrund är adekvat då flera försvårade omständigheter vid brott i kriminella nätverk har varit av särskilt farlig art. För att öka spännvidden av regleringen för brottet bör även ”om gärningen varit av särskilt allvarlig art” införas då brott som är mindre farliga även ska kunna fångas upp av bestämmelsen.¹⁵⁰

Kvalifikationsgrunderna för övriga våldsbrott, brott mot frihet och frid m.m. har nyligen behandlats av 2014 års utredning och prop. 2016/17:113 -

¹⁴⁹ SOU 2021:68, s. 204 ff. samt 13 kap. 2 § 2 stycket BrB.

¹⁵⁰ SOU 2021:68, s. 205 f.

Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott som började gälla den 1 juli 2016. Utredningen bedömer därmed att nya eller utvidgade kvalifikationsgrunder inte bör införas för övriga våldsbrott.¹⁵¹

3.3.2 Narkotikabrotten

Direktiv som utredningen arbetar utifrån framhåller att kvalifikationsgrunder är en möjlighet att säkerställa att försvarade omständigheter för ett större genomslag i lagstiftningen och rättstillämpningen. Kvalifikationsgrunderna för grovt narkotikabrott och grov respektive synnerligen grov narkotikasmuggling bör inte ändras då bedömningen som gjorts i förarbeten enligt utredningen är väl avvägd och uppfyller sin funktion. Narkotikalagstiftningen anger en rad olika omständigheter som ska beaktas vid bedömningen huruvida ett brott är grovt. Utöver mängden narkotika anges att ett brott som utgjort ett led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt eller att det på annat sätt varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Utredningen anser att kvalifikationsgrunderna i narkotikalagstiftningen fyller sin funktion och kan tillämpas i de flesta fall även om tillvägagångssätten inom narkotikahandeln varierar och nya sätt uppkommer.¹⁵²

3.4 Straffskärpningar & nykriminaliseringar

Nedan presenteras enbart ett par exempel på straffskärpningar samt nykriminaliseringar som föreslås i betänkandet, tanken är att avspegla hur brottslighet inom kriminella nätverk används som grund för skärpta straffskalor och vid nykriminaliseringar.

¹⁵¹ SOU 2021:68, s. 209.

¹⁵² SOU 2021:68, s. 368 ff.

3.4.1 Våldsbrott, brott mot frihet och frid m.m

Utredningen anser enligt ovan att det finns ett stort behov att skärpa straffskalorna för de brott som ofta förekommer i kriminella nätverk. Det har identifierats ett antal allvarliga brott som ofta förekommer i kriminella nätverk som är löst sammansatta och hittas i utsatta områden. Dessa allvarliga brott förekommer även i mer organiserade kriminella nätverk så som familjebaserade nätverk och mc-gäng. Exempelvis anges mord, människorov, grövre form av misshandel och olika hotbrott som exempel på de identifierade allvarliga brotten. Straffskalan för exempelvis grov misshandel är fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Utredningen menar att genom att skärpa straffskalorna ges en allvarligare syn på brott i kriminella nätverk och att skärpa straffskalor anses vara den åtgärd som i första hand möter problembilden med kriminella nätverk.¹⁵³

Utredningen lämnar förslag om att straffskalan för grovt olaga tvång ska skärpas, minimistraffet för grovt olaga tvång höjs från fängelse i lägst nio månader till fängelse i ett år. Olaga tvång innebär att man genom våld eller vissa inslag av hot tvingar en annan person att göra, tåla eller underlåta något. Påföljden är böter eller fängelse i högst två år. Vid bedömningen av om brottet utgör grovt olaga tvång ska särskilt beaktas om gärningen har innefattat våld av allvarligt slag eller har innefattat hot som påtagligt har förstärkts med hjälp av bl.a. vapen eller genom anspelning på ett våldskapital eller som annars varit av allvarligt slag. Straffet för grovt olaga tvång i gällande rätt är fängelse i lägst nio månader och högst sex år. Den föreslagna höjningen motiveras utifrån att polismyndigheten omnämnt att grovt olaga tvång är ett förekommande brott i kriminella nätverk samt att kriminella nätverk utövar utpressning och bedriver illegal indrivning förenad med våld och hot. Utredningen anger vidare att om brottet grovt olaga tvång begås och att det i sådana fall dessutom sker en förmögenhetsöverföring från offret, kan det även betraktas som utpressning.¹⁵⁴

¹⁵³ SOU 2021:68, s. 173 ff.

¹⁵⁴ SOU 2021:68, s. 181 f.

Utredningen anger att olaga tvång ska anses som grovt om omständigheterna är sådana som är vanligt förekommande i samband med nätverksbrottslighet. Samtidigt anges att det inte kan fastslås hur stor del av fallen av grovt tvång som har anknytning till kriminella nätverk. I övrigt anser utredningen att det inte är nödvändigt med någon förändring av straffskalan för olaga tvång av normalgraden.¹⁵⁵

Utredningen föreslår vidare att minimistraffet för rån höjs från fängelse i ett år till fängelse i ett år och sex månader. För rån döms den som stjälar och använder våld mot personen eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara.¹⁵⁶ Statistiken för begångna rån varierar och ett antal rapporter från Brå visar att rån utgör ett strategiskt brott bland unga personer med koppling till kriminella nätverk. Det anges att brottet rån inte är ett framträdande vinningsbrott för etablerade kriminella, det saknas underlag som talar för att så är fallet. Det konstateras att rån brott indikerar på fortsatt kriminalitet när det begås av unga personer, att de personrån man ser nu för tiden begås mot andra unga personer samt att rån brott har mer elakartad karaktär.¹⁵⁷ Angående straffskalan framgår i förarbeten att minimistraffet för rån bör lämnas oförändrat.¹⁵⁸ Trots uttalanden i tidigare förarbeten anses det finnas skäl för en höjning av minimistraffet för rån. Motiveringen bygger på hänvisningar till problembilden ovan samt att i de fall gärningspersonerna tillhör en gruppering som besitter våldskapital leder det till att den utsatte inte vågar ange om hen blivit utsatt för rån. Utredningen anser att rån av betalningsverktyg även bör omfattas av straffbestämmelsen för rån med anledning av att människor inte bär kontanter i lika stor omfattning som tidigare. Med betalningsverktyg avses både fysiska och icke-fysiska betalningsverktyg, exempelvis bankkort, kreditkort, swish, Apple pay osv. För att något ska anses vara ett betalningsverktyg krävs det även att det ska finnas möjlighet att överföra pengar eller så ska det ha ett penningvärde.¹⁵⁹

¹⁵⁵ SOU 2021:68, s. 181 ff. samt 4 kap. 4 § BrB.

¹⁵⁶ SOU 2021:68, s. 186 samt 8 kap. 5 och 6 §§ BrB.

¹⁵⁷ SOU 2021:68, s. 189 f.

¹⁵⁸ SOU 2021:68, s. 190 samt Prop. 2016/17:108, s. 37.

¹⁵⁹ SOU 2021:68, s. 192 f. samt 9 kap. 3 c § 2 st. BrB för en närmare definition av begreppet betalningsverktyg.

Av praxis framgår att ID- och bankkort som föremål inte har ett ekonomiskt värde, trots att ett brott innefattat tillgrepp genom våld och hot för att komma åt exempelvis ett bankkort utgör det inte rån i detta fall. Anledningen till att rätten ser strikt på brottet rån är kravet på att en stöld ska ha begåtts med den innebörd som framgår av 8 kap. 1 § BrB, det ska röra sig om en skada i förmögenhetshänseende.¹⁶⁰

Utredningen förslår även att maximistraffet för utpressning ska höjas från fängelse i två år till fängelse i tre år samt att straffskalan för grov utpressning höjs från fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år, till fängelse i lägst två år och högst åtta år. Utredningen anger att det genom kontakt med polismyndigheten går se att utpressning är vanligt både mellan och i kriminella nätverk. Vidare finns det uppgifter och studier som tyder på att av de gärningsmän som begår dödligt våld har nästan var tredje av de varit misstänkt för utpressning, därmed bör straffskalorna höjas.¹⁶¹ I övrigt höjdes minimistraffet för grov utpressning år 2017 med motiveringen att det på ett rimligt sätt ska återspegla allvaret i brottet och stå i proportion till andra straffskalor som innefattar våld eller hot.¹⁶²

Utredningen anser även att det bör införas en 2 a § bestämmelse i 29 kap. BrB. Enligt den nya bestämmelsen ska det anses som synnerligen försvårande om en gärning inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet och 1) innefattat användning av skjut- vapen eller sprängämnen eller annat likvärdigt ämne och begåtts på allmän plats eller på en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats, 2) haft bakgrund i en konflikt mellan grupper av personer i vilken skjutvapen eller sådana ämnen som avses i 1 använts, eller 3) varit ägnad att framkalla en konflikt av sådant slag som avses i 2. Som motivering till införandet av den nya bestämmelse hänvisar utredningen till det ökade våldet vid brott i kriminella nätverk.¹⁶³

¹⁶⁰ SOU 2021:68, s. 193.

¹⁶¹ SOU 2021:68, s. 197 ff. samt 9 kap. 4 § BrB.

¹⁶² Prop. 2016/17:108, s. 38 f.

¹⁶³ SOU 2021:68, s. 224.

Införandet av bestämmelsen tar inte bara sikte på att ett brott utgjort eller haft koppling till en kriminell konflikt utan även på konkreta omständigheter, exempelvis allvarigare våldsanvändning och hot. Bestämmelsen reglerar två olika situationer, dels brottslighet som innefattar skjutningar eller sprängningar i offentliga miljöer dels brottslighet som ingår i en konflikt där skjutningar och sprängningar är vanligt förekommande samt riskerar att framkalla en konflikt.¹⁶⁴

3.4.2 Narkotikabrotten

I utredningens direktiv anges att det finns ett samband mellan narkotikamarknaden och de kriminella nätverken. Regeringen framhåller att det krävs straffrättslig reglering som är central för narkotikabekämpningen och som förmedlar samhällets stränga syn på narkotika och dess hantering. Utredningen anser därför att en särskild straffskala bör införas för narkotikabrott av normalgraden som omfattar försäljning eller annan befattning med narkotika som är avsedd att säljas. De menar att narkotikabrott som omfattar försäljning eller befattning med narkotika som är avsedd att säljas inte ska kunna bedömas som ringa narkotikabrott och straffskalan ska vara fängelse i lägst sex månader och högst tre år och enbart olovlig försäljning av narkotika omfattas. Utredningen framför en redogörelse som utgår från statistik, praxis och straffnivå kring narkotikamarknaden i Sverige samt vilka som är aktiva aktörer. Slutsatserna som presenteras är bl.a. att narkotikaförsäljning, främst försäljning av cannabis är en viktig inkomstkälla för de kriminella nätverken. Narkotikamarknaden bidrar till konflikter och våldsbrott i den kriminella miljön och kan härledas till rivalitet om försäljning av narkotika i vissa områden. Vidare anges det att försäljning av narkotika ofta sker i offentliga miljöer eller centrumområden i utsatta områden vilket bidrar till en otrygghet i den berörda miljön samt att det finns en risk för personer som vistas i den offentliga miljön då de kan komma till skada om en konflikt gällande försäljning av narkotika uppstår mellan kriminella.¹⁶⁵

¹⁶⁴ SOU 2021:68, s. 224 ff.

¹⁶⁵ SOU 2021:68, s. 349 ff.

Utredningen ifrågasätter om straffen för narkotikabrott av normalgraden som avser försäljning eller annan befattning med narkotika som är avsedd att säljas är proportionerliga i förhållande till skadeeffekterna som nämns i redogörelsen. Samtidigt visar forskning att insatser mot narkotikaförsäljning i ett kort perspektiv kan leda till mer aktiv våldsanvändning bland de aktiva aktörerna på narkotikamarknaden.¹⁶⁶ Utredningen anger att bestämmelsen i 1 § första stycket narkotikastrafflagen straffbelägger ett flertal förfaranden med narkotika som rangordnas enligt deras svårighetsgrad, bestämmelsen är komplex och svår att förändra inom ramen för uppdraget. Utredningen föreslår ett införande av särreglering som ger möjlighet att skärpa straffen för brott som avser försäljning eller annan befattning med narkotika avsedd att säljas. En sådan särreglering kan åstadkommas genom att de nämnda brotten får en egen brottsbeteckning eller en särskild straffskala för de aktuella brotten då syftet är att höja straffnivån och bestraffa de avsedda brotten strängare än annan befattning med samma sort och mängd narkotika.¹⁶⁷

I gällande rätt har narkotikabrott av normalgraden som innefattar försäljning eller annan hantering av narkotika som är avsedd att säljas ett straffminimum om 14 dagar och ett straffmaximum om tre års fängelse. Förslaget om att straffskalan ska ha ett straffminimum på sex månader är en mycket kraftig straffskärpning och motiveras utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens. Utredningen anser att det går att ifrågasätta huruvida straffen i gällande rätt är tillräckligt proportionerliga samt om straffen tydligt markerar allvaret i denna form av brottslighet. Den generella utvecklingen enligt de rapporter utredningen utgår ifrån visar på en ökning av försäljningen och försäljningen genererar i stora inkomster för de kriminella nätverken. Mot bakgrund av den generella utvecklingen anser utredningen att en höjning av straffminimum till sex månaders fängelse framstår som rimlig.¹⁶⁸

¹⁶⁶ SOU 2021:68, s. 351 f.

¹⁶⁷ SOU 2021:68, s. 353.

¹⁶⁸ SOU 2021:68, s. 360.

3.4.3 Involvering av unga i brottslig verksamhet

Utredningen anser att straffbestämmelsen avseende människoexploatering bör utvidgas till att omfatta exploatering i brottslig verksamhet. Motivering till utvidgningen är involverandet av unga i brottslig verksamhet, involverandet kan innebära att unga personer utnyttjas för bl.a. vinningsbrottslighet i kriminella nätverk. Unga personer ska som utgångspunkt tillförsäkras ett starkt skydd mot utnyttjande av kriminella aktörer. I gällande rätt omfattar bestämmelsen i 4 kap. 1 b § BrB endast den som exploaterar en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri. Exkluderandet av brottslig verksamhet i bestämmelsen innebär att den som exploaterar en person som inte fyllt arton år inte döms för ansvar. Inkluderar man brottslig verksamhet i bestämmelsen räcker det för en risk att bli dömd att gärningsmannen varit oaktsam i förhållande till den exploaterade personens ålder oberoende av om det förekommit något olaga tvång eller liknande. Den föreslagna utvidgningen svarar mot problembilden avseende att unga personer dras in i kriminalitet och utnyttjas av mer etablerade kriminella personer i vinstsyfte, där den unga utnyttjas till att exempelvis sälja narkotika, utan att det är förekommer någon aktiv rekrytering eller något olaga tvång som ska bevisas. Denna form av kriminalisering har diskuterat i tidigare förarbeten, det har dock inte ansetts nödvändigt med några nykriminaliseringar då skyddet för de fall unga exploateras för brottslig verksamhet är tillräckligt starkt i gällande rätt.¹⁶⁹ Vidare anges det i förarbeten att bestämmelsen i 4 kap. 1 a § BrB träffar de fall unga personer utnyttjats av någon i brottslig verksamhet, om utnyttjandet föregåtts av rekrytering eller någon annan handelsåtgärd samt om utnyttjandet skett inom ramen för tvångsarbete eller i en situation som utgör nödläge för den utsatta personen. Utredningen anser trots detta att skyddet inte är tillräckligt i förhållande till problembilden samt att den föreslagna utvidgningen inte heller bör begränsas till någon särskild brottslighet utan träffa brottslighet generellt.¹⁷⁰

¹⁶⁹ SOU 2021:68, s. 250 ff., Prop. 2017/18:123 s. 33 f. Se även 4 kap. 1 b § BrB samt 4 kap. 4 § BrB för en närmare inblick i det tillräckliga skydd som hänvisas till i förarbeten.

¹⁷⁰ SOU 2021:68, s. 254 samt Prop. 2017/18:123 s. 33 f.

I övrigt framgår det av förarbete att för att det ska vara fråga om exploatering enligt gällande rätt krävs att gärningsmannen otillbörligt använder sig av en annan person. Utredningen menar på att användandet av unga personer för brottslig verksamhet måste anses som otillbörligt i sig.¹⁷¹

Utredningen föreslår även införande av en ny straffbestämmelse i 16 kap. 5 a § BrB. Av den föreslagna bestämmelsen framgår att:

”den som för brottslig verksamhet anlitar, betalar, överlämnar egendom till eller instruerar någon som inte har fyllt arton år och därigenom, eller på annat liknande sätt, involverar honom eller henne i sådan verksamhet, ska dömas för främjande av ungdomsbrottslighet till fängelse i högst fyra år. Detta ska gälla även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt men varit oaktsam beträffande omständigheten att den unge inte fyllt 18 år.”¹⁷²

Enligt problembilden saknas det ett skydd för att unga personer inte ska dras in i brottslig verksamhet och straffansvaret i detta fall bör träffa de som på olika sätt bidrar till att unga dras in i brottslighet. Bestämmelser som tar sikte på rekrytering av medlemmar till kriminella nätverk kan vara svårtillämpade, det samma gäller bestämmelser som ställer kravet att unga involverats mot sin vilja. Syftet med den föreslagna bestämmelsen är att omfatta åtgärder av mer allmän natur som även bidrar till att unga dras in i brottslig verksamhet. Exempel på sådana åtgärder är anlitandet av en ung person till att hålla vakt vid ett rån eller att betala en ung person för att hen säljer narkotika. Utredningen föreslår ansvarsfrihet i vissa fall då konsekvensen av den föreslagna bestämmelsen blir att; brott som vem som helst under arton år begår tillsammans med en jämnårig där gärningen framstår som ett resultat av en gemensam överenskommelse omfattas av bestämmelsen. Därmed är det nödvändigt att inför en ventil om dessa typer av situationer uppkommer.¹⁷³

¹⁷¹ SOU 2021:68, s. 256 f.

¹⁷² SOU 2021:68, s. 260.

¹⁷³ SOU 2021:68, s. 261 ff.

I fråga om påföljd anger utredningen att involverandet av unga personer i kriminella nätverk har ökat samt medfört ett stort problem på samhällsnivå. Vidare anges att den brottslighet som avses är svår att upptäcka då tyngre etablerade kriminella gömmer sig bakom unga personer. Därmed anses det motiverat att brottet i den nya bestämmelsen är av sådan art att påföljden bestäms till fängelse även om straffvärdet eller tidigare brottslighet inte skulle utgöra skäl för det. Utredningens förslår fängelsepresumtion för brottet men påföljden ska avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁷⁴

3.5 Konsekvenser

En konsekvensanalys måste redovisas när en utredning genomförs, syftet är att visa vilka konsekvenser förslagen i betänkandet kan tänkas få.¹⁷⁵ När det gäller konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet anger gängbrottsutredningen att förslagen om straffskärpningar medför vissa konsekvenser. Syftet med kriminalisering av en form av beteende är att påverka kriminella personer till att inte begå brott, kriminaliseringen ska ha en brottsavhållande verkan. Utredningen anger vidare att det är svårt att härleda effekter av avskräckning till några specifika lagändringar. Vidare anger de att det inte finns något empiriskt stöd för att strängare straff skulle medföra minskad brottslighet. Dock anser de att det inte kan uteslutas att det skulle ha effekt på mer planerad brottslighet vilket enligt utredningen är typiskt för brott i kriminella nätverk.¹⁷⁶ När det gäller ekonomiska konsekvenser anger utredningen att om förslagen genomförs kommer det innebära ökade kostnader för staten, främst för kriminalvården.¹⁷⁷

¹⁷⁴ SOU 2021:68, s. 269.

¹⁷⁵ SOU 2021:68, s. 453.

¹⁷⁶ SOU 2021:68, s. 475.

¹⁷⁷ SOU 2021:68, s. 454.

3.6 Kritik

3.6.1 Debattartikel

Advokat Peter Althin har till följd av föreslag om straffskärpningar skrivit en debattartikel i tidskrift för kriminalvård. Althin framför att politiker sviker svenska folket genom att få medborgare att tro att det är möjligt att minska brottslighet genom strängare straff, kriminalpolitiken utvecklas mot hårdare tag och längre fängelsestraff. Förslagen avviker från forskning som visar att hårdare tag och längre fängelsestraff inte minskar den grova brottsligheten, i stället blir konsekvensen enligt Althin överfyllda fängelser. Målet med kriminalpolitiken är att begränsa brottsligheten, inte enbart genom åtgärder som rör lagstiftning och rättsväsendet utan även genom socialpolitik, skola, arbetsmarknad och bostadspolitik.¹⁷⁸

Althin citerar Högsta domstolen i ett rättsfall från 1982: ”Frihetsstraff bör så långt som möjligt undvikas, framför allt när frågan är om unga lagöverträdare”. Han menar att de förslag som förespråkas inte kommer minska nyrekrytering av kriminella och därmed inte leda till minskad gängbrottslighet. Det går att få en uppfattning i ett tidigt stadiet om vilka personer som är i farozonen avseende att involveras i kriminalitet, tidiga brottsförebyggande åtgärder är det som bryter och minskar brottsligheten. Den viktigaste perioden då människor formas och påverkas anses infalla under människans första sex till sju levnadsår och genom en satsning på familjestabilitet och skolväsendet kan effektiv brottsbekämpning uppnås. Avslutningsvis anger Althin: ”Det går aldrig med framgång att straffa bort fattigdom, utanförskap, social missanpassning eller brottslighet. I stället måste all kraft läggas på en satsning på ett socialt välfungerande samhälle. Althin menar att tillsammans med tidiga brottsförebyggande åtgärder har dessa samhällsinsatser avsevärt större betydelse för minskning av brottsligheten än straffrättsliga reaktioner mot redan begångna brott.”¹⁷⁹

¹⁷⁸ Althin, *SVEKET*.

¹⁷⁹ Althin.

Sammanfattningsvis innebär Althins påståenden att samhället bör förändras i grunden, svaret på hur man bör lösa brottsutvecklingen finns men politiker använder hårdare tag och längre fängelsestraff som redskap, eftersom det finns ett allmänt stöd hos medborgarna för denna typ av åtgärder.¹⁸⁰

3.6.2 Remissyttranden

Många av de remissvar som inkommit till justitiedepartementet ifrågasätter betänkandet SOU 2021:68. De straffskärpningar och nykriminaliseringar som föreslås innebär ett ökat tryck på kriminalvården och går att angripa på andra sätt, exempelvis genom sociala åtgärder.¹⁸¹

Juridiska fakultetsstyrelsen anger inledningsvis att utredningens uppdrag i kapitel ett till sju i betänkandet är snävt utformat i den del där straffrättsliga åtgärder anses utgöra en lösning på problembilden i direktivet.¹⁸² Fakultetsstyrelsen anser att utredaren visserligen fokuserat på straffrättsliga grundprinciper och dess systematik men inte utrett om straffrättsliga åtgärder är lämpliga i jämförelse med andra möjliga åtgärder och därmed är det svårt att bedöma om förslagen i betänkandet är rationella i ett samhällligt perspektiv. Vidare noteras att problembilden i betänkandets tredje kapitel till stor del utgår från rapporter från Polismyndigheten och Brå. Fakultetsstyrelsen hade önskat en koppling mellan problembeskrivningen och föreslagna åtgärder genom referenser till praxis och doktrin som visar att lagstiftningen är bristfällig. När det gäller förslagen avseende kapitlet om våldsbrott, brott mot frihet och frid mm., delar fakultetsstyrelsen utredningens slutsats att straffskalan för bl.a grov misshandel inte bör ändras. När det gäller förslag om ändringar av straffskalorna för övriga brott anför fakultetsstyrelsen att de önskat ett underlag som visar hur straffmätningen ser ut i underrätterna avseende brott som omfattas av betänkandet.¹⁸³

¹⁸⁰ Althin.

¹⁸¹ Se bl.a. Seko och olika tingsrätters remissyttranden som hittas i förteckningen över remissvar på regeringens hemsida.

¹⁸² Lunds universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen, Andersson, Ulrika m.fl., remissyttrande (JU2021/03004).

¹⁸³ Juridiska fakultetsstyrelsens remissyttrande, s. 2.

Fakultetsstyrelsen anser vad gäller förslagen om 29 kap. 2 a § 2–3 pk. BrB att dessa punkter är svårtolkade och oprecisa. Resultatet punkterna får enligt utredningen kan åstadkommas genom en annan lösning. Försvårande omständighet i 29 kap. BrB träffar alla former av brott och inte bara brotten som den föreslagna straffskärpningen är avsedd att bemöta.¹⁸⁴

När det gäller narkotikabrotten delar fakultetsstyrelsen utredningens bedömning att det genom statistik visats avsaknad av skäl att förändra straffskalorna för grovt narkotikabrott och synnerligen grovt narkotikabrott. Vad gäller utredningens förslag om förändringar i narkotikastrafflagen i form av straffskärpningar och nykriminaliseringar för de fall då narkotikan ska säljas anser fakultetsstyrelsen att det inte redovisats övertygande skäl om kopplingen mellan problembilden och föreslagna förändringar. Fakultetsstyrelsen anser att utredningen är bristfällig i denna del då utredningen inte sätter in förslagen i ett historiskt eller komparativt perspektiv utan den kriminalitet som är knuten till den illegala handeln med narkotika.¹⁸⁵

Gängbrottsutredningen anger att riskhöjandet för att unga involveras i kriminalitet är knutet till sociala faktorer, exempelvis skola, utanförskap, segregation, fattigdom och tät bebodda områden. Enligt fakultetsstyrelsen tyder detta på att andra åtgärder ligger närmare tillhands än nykriminaliseringar och skärpta straffskalor, därmed ifrågasätter fakultetsstyrelsen utredningens förslag i den delen. Fakultetsstyrelsen anger att det är oklart vilka beteenden som skulle bli kriminaliserade i förslaget om utvidgning av straffbestämmelsen avseende människoexploatering.¹⁸⁶

Sveriges advokatsamfund delar i sitt remissyttrande utredningens allmänna problembild beträffande skjutningar, sprängningar och dödligt våld i kriminella miljöer. Advokatsamfundet anser att problemen som beskrivs behöver mötas med effektiva och ändamålsenliga förslag från lagstiftaren.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Juridiska fakultetsstyrelsens remissyttrande, s. 2 samt SOU 2021:68, s. 229 och s. 498.

¹⁸⁵ Juridiska fakultetsstyrelsens remissyttrande, s. 4 f.

¹⁸⁶ Juridiska fakultetsstyrelsens remissyttrande, s. 2 samt SOU 2021:68, s. 89 f.

¹⁸⁷ Sveriges advokatsamfund, remissyttrande (Ju2021/03004).

Advokatsamfundet anser att det är problematiskt att föreslå straffskärpningar för brott som begås i ”kriminella nätverk” då det inte finns någon legal definition av begreppet. Sådana förslag om straffskärpningar för brott som begås inom ramen för icke preciserade kriminella strukturer kan leda till oklarheter vid tillämpning, bristande förutsebarhet samt ökat frihetsberövande av personer misstänka för brott som inte faller inom ramen för sådana kriminella nätverk som förslagen i betänkandet hänför sig till. Advokatsamfundet anger att det utifrån utredningen inte går att dra slutsatsen att de föreslagna straffskärpningarna kommer ha en brottsavhållande verkan utan motiveras enbart utifrån proportionalitet- och ekvivalensprincipen. Advokatsamfundet anser att utredningen även bör kunna visa på ändamåls- och effektivitetsskäl för att straffskärpningar ska kunna komma i fråga. Advokatsamfundet anser även att straffskärpningar inte bör vidtas allt för drastiskt samt att det redan på senare tid genomförts ett stort antal straffskärpningar för våldsbrott, brott mot frihet och frid mm. och gängbrottsutredningen har inte redovisat tillräckligt starka skäl för de föreslagna straffskärpningarna.¹⁸⁸

Avseenden förslaget i 29 kap. 2 a § BrB anger utredningen att begreppet ”grupper” innebär minst två personer på varje sida men att det inte krävs att konflikten är mellan kriminella nätverk. När det gäller begreppet ”konflikt” framför utredningen att det inte bör ställas krav på intensitet, varaktighet osv. Utredningen anger att det kan bli svårt att tillämpa den föreslagna bestämmelsen men att det genom relevant bevisning bör gå att styrka att rekvisiten är uppfyllda. Advokatsamfundet anser att det inte bör anses godtagbart ur legalitetssynpunkt att genomföra en straffskärpningsgrund med avsevärt svåra avgränsningsproblem.¹⁸⁹ Advokatsamfundet har inget att anmärka på avseende förslagen när det avser involverande av unga i brottslig verksamhet eller narkotikabrotten.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Advokatsamfundets remissyttrande, s. 2 f. samt SOU 2021:68, s. 233 ff.

¹⁸⁹ Advokatsamfundets remissyttrande, s. 4

¹⁹⁰ Advokatsamfundets remissyttrande, s. 5 f.

4 Straffrättsliga principer och ideologier

I följande avsnitt av uppsatsen presenteras de grundläggande uppfattningarna om bestraffning. Nedan redogörs för principerna om proportionalitet och ekvivalens samt humanitet. Vidare redogörs för absoluta och relativa straffideologier om allmänprevention, individualprevention samt vedergällning. Det allmänna rättsmedvetandet är ett argument som används i nästan alla förarbeten där straffskärpningar vidtagits. Därav är det av betydelse att kort presentera innebörden av det allmänna rättsmedvetandet.

4.1 Principerna om proportionalitet och ekvivalens

När en domare tillämpar gällande rätt är det inte av betydelse huruvida reglerna är materiellt rättvisa, det formellt rätta är det som stämmer överens med en regel. När man talar om materiell rätt syftar man på det som å ena sidan stämmer överens med en regel, å andra sidan att regeln även kan motiveras på ett rationellt sätt. Rättvisa är i sin tur en underklass av detta och att något är rättvist innefattar att personer behandlas på ett sätt som anses vara rätt. Viktigast i en materiell rättvisebedömning är den moraliska synpunkten vilken karakteriseras som en förbättring av personers besvärliga situation eller i vart fall ett motverkande av en sådan försämring.¹⁹¹ Rättviseargument förekommer både vid fastställandet av straffskala och vid fastställandet av ett konkret straff. Straffrätten genomsyras av skuldprincipen innebärande att den som inte kan klandras för sitt beteende inte heller kan straffas för sin gärning. Motsatsvis innebär en kriminalisering att kriminaliserade gärningar är gärningar som från samhällets perspektiv ses som oacceptabla och en person som begår en sådana gärningar är värd att klandra.¹⁹²

¹⁹¹ Jareborg & Zila, *Straffrättens påföljdlära*, s. 67.

¹⁹² Jareborg & Zila, s. 67 f.

När kriminalisering av en gärning sker görs en gradering genom att en viss gärningstyp tilldelas en viss straffskala. Utöver proportionalitet mellan en otillåten gärnings bestraffningsvärde och gärningens straffsats strävas det också efter ekvivalens vilket innebär att brott med samma bestraffningsvärde ska tilldelas lika straffskalor, lika fall ska behandlas lika. Principen om proportionalitet strävar vidare efter proportionalitet mellan en otillåten gärnings svårhet och dess straffsats, principen har betydelse för frågan om *hur* bestraffning bör ske snarare än *varför* det bör ske.¹⁹³

Det finns två sorters proportionalitet, absolut och relativ proportionalitet. Med absolut proportionalitet avses att man till ett visst brott direkt kan koppla ett visst straff. Absolut proportionalitet har att göra med den allmänna repressionsnivån, med andra ord anger den ramarna inom vilka straff kan anses som rättvisa samt hur straffskalorna tillämpas i praxis. Detta indikerar på att proportionalitetsprincipen har en begränsande karaktär. Relativ proportionalitet innebär att man kan säga att ett visst brott ska tilldelas ett lindrigare, samma eller ett strängare straff än ett annat brott.¹⁹⁴

Enligt Von Hirsch och Jareborg är proportionalitetsprincipen en bestämmande princip men man måste göra skillnad på absolut och relativ proportionalitet. De anger vidare att rättvisan kräver att lika otillåtna gärningar ska tilldelas lika stränga påföljder och att olika påföljder ska rangordnas efter hur ingripande de är så att de kan visa gärningarna relativa svårhet.¹⁹⁵ Vid jämförelse mellan enskilda brottstyper, konkreta gärningar och deras straff i relation till andra brottstyper gäller principen om relativ proportionalitet, bestraffning av olika brott ska vara proportionerlig.¹⁹⁶ Enligt Von Hirsch, krävs det för relativ proportionalitet att tre förutsättningar är uppfyllda.¹⁹⁷

¹⁹³ Jareborg & Zila, s. 67 ff.

¹⁹⁴ Jareborg & Zila, s. 70–71.

¹⁹⁵ Von Hirsch & Jareborg, *Straff och proportionalitet*, s. 317.

¹⁹⁶ SOU 2021:68, s. 154.

¹⁹⁷ Von Hirsch, *Proportionalitet och Straffbestämning*, s. 57.

Första förutsättningen är kravet på *ekvivalens* vilket innebär att lika allvarliga brott ska straffas lika och olika grader av brott ska straffas olika. Exempelvis innebär det att två fall av mord som grundar sig på likadana omständigheter ska ha samma hårda straff. Det betyder inte att alla typer av mord ser likadana ut och alltid ska ha lika hårda straff, bedöms mordet vara olika ska de kunna gå att bestämma straffet utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Andra förutsättningen är kravet på *att rangordna påföljder enligt deras relativa stränghet så att det reflekterar de aktuella brottens svårighetsgrad*. Exempelvis om mord har ett strängare straff än dråp uttrycker detta att mord måste anses som ett mer klandervärt brott än dråp.¹⁹⁸ Tredje och sista förutsättningen som krävs är kravet på att *straffen ska spridas*, innebärande att brott som skiljer sig avsevärt i svårhetsgrad ska sättas längre från varandra än brott som inte skiljer sig så mycket i svårhetsgrad.¹⁹⁹

Straffskärpningar som vidtas eller planeras att vidtas ska som utgångspunkt se till att den ovan nämnda relativa proportionaliteten, i straffsystemet, bibehålls.²⁰⁰ Det framgår inte av principerna om proportionalitet och ekvivalens i sig vilken konkret eller abstrakt straffnivå ett visst brott har utan principerna ger utrymme för straffskärpningar eller andra ändringar av straffnivå för olika brottstyper så länge straffskärpningarna eller ändringarna är enhetliga och kan motiveras utifrån brottslighetens klandervärdhet och hur de står i relation till andra brott. Utgångspunkten för grundad straffnivåhöjning eller s.k. straffskärpning är brottets svårhet.²⁰¹ Vidare kommer principerna om proportionalitet och ekvivalens till uttryck i 29 kap. 1 § BrB.²⁰²

¹⁹⁸ Von Hirsch, s. 57 f.

¹⁹⁹ Von Hirsch, s. 57 f.

²⁰⁰ SOU 2008:85, s. 245.

²⁰¹ SOU 2021:68, s. 154.

²⁰² Straff ska enligt bestämmelsen bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

4.2 Humanitetsprincipen

The brave and wise can both pity and excuse when, cowards and fools show no mercy.

- Benjamin Franklin.²⁰³

Bestraffning av en person innebär att hens människovärde inte respekteras, en förutsättning för att bestraffningen ska vara legitim är att skuldprincipen är uppfylld. Ett straff förutsätter således att en eller fler personer gjort sig skyldiga till ett brott som innefattar skuld för en otillåten handling som är klandervärd.²⁰⁴ Även om att straffa någon innebär att man genom samhällets maktmedel medvetet orsakar personen någon form av obehag eller lidande, är syftet att hen ska få ut något gott av det. Borgeke och Forsgren anger att straffet är en primär påföljd mot en tilltalad som gjort sig skyldig till ett brott mot samhällets normer.²⁰⁵

Vidare menar de att det är få som önskar att bli föremål för straff som påföljd och därmed bör det straffrättsliga systemet handskas med försiktighet och återhållsamhet på alla nivåer. Detta innebär att straff inte ska vara omänskliga, domstolarna bör vara försiktiga och återhållsamma när de bestämmer påföljder och samtidigt visa en viss förståelse för den tilltalade personens situation. Man kan säga att en humanitetsprincip ska beaktas då det är viktigt att visa respekt och värdighet för personer samt upprätthålla principen om alla människors lika värde vid bestämmande av påföljd. Humanitetsprincipen innebär att det finns ett krav vid bestraffning, ett krav på beaktande av rimlighet och måttlighet. Vidare bör det finnas en viss grad av tolerans gentemot människor på grund av att det är mänskligt att begå misstag. Det krävs en förståelse för att straff är något som innebär lidande för en person.²⁰⁶

²⁰³ Jareborg & Zila, s. 95. Översättning: De modiga och kloka kan både ömka och ursäka när, fega och dårar inte visar någon nåd.

²⁰⁴ Jareborg & Zila, s. 95.

²⁰⁵ Borgeke & Forsgren, *Att bestämma påföljd för brott*, s. 41.

²⁰⁶ Borgeke & Forsgren, s. 42.

Det krävs även att respekt visas för en persons förmåga att förstå det hen står klandrad för. Stränga påföljder såsom fängelse ska i så lång utsträckning som möjligt undvikas, går det inte att undvika ett frihetsberövande ska det i vart fall bestämmas till så kort tid som möjligt. Med andra ord bör domare vid bestämmande av påföljd, tilldela den mildast tänkbara påföljden. Ett påföljdssystem som bygger på en behandlingstanke snarare än stränga straff innebär ett stort framsteg när det rör beaktande av humanitet i ett straffrättsligt system, dock är det även möjligt att ta hänsyn till humanitetsprincipen i ett straffrättsligt system som inte bygger på en behandlingstanke. Borgeke och Forsgren menar att om en behandlingstanke är för långt driven i det straffrättsliga systemet kan det lätt medföra att olika typer av straffrättsliga påföljder som är omfattande hamnar i konflikt med en humanitetsprincip.²⁰⁷

Det svenska straffrättsliga påföljdssystemet bygger på en humanitetsprincip. Det framgår av 30 kap. 4 § BrB att bl.a fängelse ska väljas i sista hand, det anges även att rätten ska beakta om den tilltalade haft bristande förmåga att handla så som normerna är förskrivna samt om det annars finns förmildrade omständigheter ska de beaktas. Utgångspunkten är att den som begår brott ska bemötas med lindriga ingripanden, fortsätter personen att begå brott ska hen tilldelas det straff som lagstiftaren angett i straffskalan för det berörda brottet. Humanitetsprincipen genomsyrar lagstiftningen för påföljdsbestämning. Exempelvis kan straffskärpningar ifrågasättas då hänsyn måste tas till humanitetsprincipen, dock är straffskärpningar tillåtna så länge humanitetsprincipen genomsyrar bestämmelserna och den grundläggande strukturen i påföljdssystemet inte ändras.²⁰⁸

År 1986 kom ett huvudbetänkande av fängelsstraffkommittén, deras uppgift var bland annat att se över frågorna beträffande straffskalorna och att pröva om det skulle innebära fördelar att införa allmänna regler för påföljdsval och straffmätning.²⁰⁹

²⁰⁷ Borgeke & Forsgren, s. 42.

²⁰⁸ Borgeke & Forsgren, s. 42 f.

²⁰⁹ SOU 1986:14, *Påföljd för brott*, s. 13 f.

Kommittén anger att i Sverige är en ledande princip att de svaga i samhället ska få stöd av samhället i olika avseenden och att den sociala välfärden är uppbyggd på det sätt att ingen ska behöva hamna utanför det sociala skydds nätet. Straffet motverkar insatser som vidtas av andra organ i samhällets välfärdssystem. De anger vidare att ur effektivitets- och humanitär synpunkt bör frihetsberövande straff så långt det går undvikas, alternativt vidtas i så liten omfattning och göras så korta som möjligt. Dessa uttalanden innebär inte att brottsliga handlingar ska accepteras utan uttalandena ska leda till högre vaksamhet mot överdrivna påföljder som tilldelas vid brottslighet.²¹⁰ Av förarbeten framgår att för en person, utgör risken att hamna i fängelse det väsentligt avskräckande momentet när hen tänkt begå en brottslig handling. Ett frihetsberövande utgör för personen ett avbrott i den normala vardags rytmen och kan få stora konsekvenser för en person i arbetslivet och i förhållande till hens familj och vänner. Det anges vidare att även korta frihetsberövanden kan för personer få långtgående konsekvenser i form av bl.a social belastning.²¹¹

4.3 Absoluta- och relativa straffideologier

De olika straffideologier som behandlas nedan kan delas in i absoluta och relativa straffideologier, det finns en distinktion mellan de olika ideologierna. Det som kännetecknar de absoluta straffideologierna är att straff används utan att det finns ett sekundärt syfte, brott ska följas av vedergällning.²¹²

Det som kännetecknar de relativa straffideologierna är att sekundära syften förekommer i samband med verkställda straff, exempelvis syftet att förebygga brottslighet. De relativa ideologierna delas in i teorierna om allmänprevention och individualprevention.²¹³

²¹⁰ SOU 1986:14, s. 77–78.

²¹¹ Prop. 1980/81:44, *Om sänkt minimityd för fängelsestraff*, s. 10 f.

²¹² Jareborg & Zila, sid. 65 f.

²¹³ Jareborg & Zila, s. 65–66.

4.3.1 Allmänprevention

Syftet med allmänprevention är att bestraffning av personer som begår brott ska avhålla andra personer i allmänheten från att begå brott. Allmänprevention kan uppfyllas genom omedelbar avskräckning där avsky för brott och rädsla för myndigheterna väcks, medelbar avskräckning där det uppställda hotet om straff i lagstiftningen och medvetenheten om att man kommer straffas om brottet begås är det avskräckande. Allmänprevention kan även uppfyllas genom moralbildning innebärande att en gärning förses med ett straff eller genom dom ses som klandervärd, detta påverkar personers normbildning då det bidrar till att personer känner att de är tvungna att rätta sig efter lagstiftarens lagar och regler. Den avskräckning som ovan delas in i omedelbar och medelbar avskräckning benämns som negativ allmänprevention. Den avskräckningstyp som används nu för tiden är medelbar avskräckning.²¹⁴

Vidare talar de allmänpreventiva ideologierna vi ser idag för positiv allmänprevention som innebär att straffsystemet förstärker personers möjlighet att leva enligt de lagar som lagstiftaren skapat och som från lagstiftarens utgångspunkt är acceptabla. Frågan om i vilken utsträckning som straffsystemet har allmänpreventiva verkningar är omdiskuterad. Borgeke & Forsgren anger att frågan om huruvida själva existensen av straff har allmänpreventiva effekter torde stå oklar, men att förekomsten av olika straffnivåer visar på ett allmänpreventivt värde. Borgeke & Forsgren argumenterar för att uppfattningen om risken för att bli upptäckt och risken för att bli straffad har allmänpreventiv effekt. Detta är något man inte kan räkna med vid straffskärpningar, speciellt om straffskärpningarna är drastiskt vidtagna.²¹⁵ Syftet med allmänprevention är alltså att förhindra personer från att begå förkastliga gärningar och framkalla önskvärda gärningar genom ett hot om straff i lagstiftningen.²¹⁶

²¹⁴ Jareborg & Zila, s. 76.

²¹⁵ Borgeke & Forsgren, s. 35 f.

²¹⁶ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 34.

I SOU 2021:68 anger utredningen att vissa typer av brott bör anses vara så pass allvarliga att de av allmänpreventiva skäl bör ha fängelse som påföljd, även vid låga straffvärden.²¹⁷ Av förarbete framgår att utbredd och elakartad form av brottslighet, med hänsyn till allvarligheten i brottet, bör föranleda fängelse.²¹⁸ Enligt Jareborg & Zila är en vanlig uppfattning att strängare straff minskar brottsligheten och denna uppfattning ses som självklar. De anger vidare att det inte finns någon empirisk forskning som stödjer den uppfattningen. Det som med säkerhet kan sägas ha allmänpreventiv effekt enligt empiriska grunder är existensen av ett straffsystem.²¹⁹

4.3.2 Individualprevention

Individualprevention tar sikte på personer som redan dömts för ett eller flera brott. Syftet är att genom straff få personer som dömts för brott att avstå från att begå nya. För att kunna uppnå syftet med individualprevention delas straffets påverkan in i avskräckning, inkapacitering och behandling.²²⁰

När man talar om bestraffning genom individuell avskräckning riktar sig detta till s.k. tillfällighetsförbrytare som inte ger anledning att tro att de kommer återfalla i brottslighet. Ett straffrättsligt ingripande kan tänkas avskräcka personen som tidigare begått brott, att fortsätta begå brott och vara kriminell. Individuell avskräckning funkar i de fall en ”varning” eller ett relativt lågt straff räcker för att få en person avskräckt från att begå nya brott. När det gäller långa frihetsberövande straff visar empirisk forskning och undersökningar att det inte går att skrämman personer till att inte begå nya brott utan skrämman ökar återfall i brott. När inkapacitering diskuteras som straffsyfte idag rör diskussionen fängelse som straff. Bestämmandet av fängelsestraffets längd ska ske utifrån bl.a. hur mycket brottslighet som man kan förhindra genom att placera en person som begått brott i fängelse.²²¹

²¹⁷ SOU 2021:68, s. 145.

²¹⁸ Prop. 1987/88:120, *Om ändring i brottsbalken m.m.*, s. 100.

²¹⁹ Jareborg & Zila, s. 78 f.

²²⁰ Jareborg & Zila, s. 84 f.

²²¹ Jareborg & Zila, s. 86 samt Borgeke & Forsgren, s. 36.

När inkapacitering diskuteras som straffsyfte idag, rör diskussionen fängelse som straff. Bestämmandet av fängelsestraffets längd ska ske utifrån hur mycket brottslighet som den dömda kan tänkas begå och hur mycket brottslighet som man kan förhindra genom att placera personen i fängelse. Personen oskadliggörs genom att få ett högt straff i form av frihetsberövande som leder till att hen inte kan begå nya brott eller fortsätta med sin kriminalitet.²²² När det gäller inkapacitering som grund för straff är ett problem som visat sig att det är svårt att förutse vilka personer som kommer att fortsätta med sin brottslighet om de får möjlighet, respektive vilka som inte kommer att fortsätta med sin brottslighet. Forsök visar på att ungefär i hälften av fallen har fel bedömning gjorts i fråga om huruvida en person kommer begå nya brott. Vidare talar forskning om att det inte är förnuftigt att grunda ett straffbestämningssystem på en princip om inkapacitering.²²³

Det talas i litteraturen om en s.k. selektiv inkapacitering som innebär att det är möjligt att nå högre effekt av inkapacitering genom att särbehandla en grupp som begår väldigt mycket brott. Detta förutsätter dels att en brottsling kan identifieras som en medlem av gruppen dels att man kan upptäcka och bestraffa hela gruppen. Trots att de personer som har hög brottsaktivitet som grupp är lättare att identifiera och bestraffa, finns det inget som visar på att en selektiv inkapacitering i praktiken skulle ha någon större effekt på kriminalitetsnivån. Individualprevention bygger även på en behandlingsideologi. Tanken med en behandlingsideologi är att genom vård avvärja risken för att en person återfaller i brott. Vården kan bestå av medicinsk, psykiatrisk eller psykologisk vård.²²⁴ Vården inriktar sig på att slussa in personen i samhället genom exempelvis pedagogisk vägledning och tillförande av resurser för ett normalt liv i form av arbete och bostad. Utgångspunkten i behandlingsideologin är i grunden en positiv syn på personer. Tidigare lades mycket vikt på kriminologisk forskning som visade ett klart samband mellan social utsatthet och benägenheten att begå brott.²²⁵

²²² Jareborg & Zila, s. 86 f.

²²³ Borgeke & Forsgren, s. 36.

²²⁴ Jareborg & Zila, s. 87 f.

²²⁵ Jareborg & Zila, s. 88.

Sammanfattningsvis kan sägas att tanken är att man ska kunna ”bota” brottslingar genom behandling, behandlingen kan genomföras öppet eller på en anstalt. Ett problem som uppstår om man finner att en person ska behandlas på en anstalt är att det i praktiken blir fråga om tvångsbehandling. Straffet bestäms utifrån hur lång tid personen behöver innan hen är ”botad”, straffets längd är i det fallet beroende av hur lång tid personen behöver behandlas.²²⁶

4.3.3 Vedergällning

Vedergällning tillhör de absoluta straffideologierna. Med vedergällning avses föreställningar om att straffet ska ge uttryck för ett sedligt antagande och inte ha ett praktiskt socialt syfte. Tanken är att brott ska följas av en rättvis vedergällning.²²⁷ Närmare innebär en princip om vedergällning att en person som begår brott ska sona för sitt brott genom att tilldelas ett straff.²²⁸

Historiskt sett enligt den s.k. straffrättskolan som var kriminalpolitisk under 1800-talet och efterföljare till den, ska samhället med bevarad allmänprevention och rättssäkerhet bekämpa brottslighet genom ett straffsystem och ett system med skyddsåtgärder. Detta tyder på en mer positiv vedergällning som utvecklades då skolan banade vägen för en fördjupad syn på brottslighet. Enligt filosofen Immanuel Kant är straffets ändamål att realisera idén om rättvisa genom att straff ska stå i proportion till brottet. Ideologin om vedergällning är även förenlig med Talionsprincipen som är uråldrig och har sin grund i gamla testamentet.²²⁹ Talionsprincipen kännetecknas genom talesättet ”öga för öga, tand för tand”, innebärande att straff ska vara proportionerliga i relation till det begångna brottet.²³⁰ Principen tillämpades under högmedeltiden och för att uppnå avskräckande effekter och i syfte att förebygga brott användes grymma straff så som olika avrättningsmetoder.²³¹

²²⁶ Jareborg & Zila, s. 89.

²²⁷ Borgeke & Forsgren, s. 34.

²²⁸ Borgeke & Forsgren, s. 34 f.

²²⁹ Anners, *Straffteorierna i svensk rättshistoria i SvJT* 1964, s. 242.

²³⁰ Borgeke & Forsgren, s. 34.

²³¹ Anners, *SvJT* 1964, s. 242.

Samtidigt utvecklades en hårdare syn på vad som ansågs vara ett rättvist straff för ett visst brott. Den hård synen ledde till att det bl.a. ansågs rättvist att tillämpa hårda straff även för lindrigare brott.²³² Talionsprincipen tillämpas inte längre i den svenska straffrätten då absoluta straffteorier inte platsar i dagens samhälle. Det bör även nämnas att den ovan genomarbetade proportionalitetsprincipen, som talar om att det ska råda proportion mellan brottet och det straffet, bygger på liknande tankar som absoluta straffideologier bygger på. Även ekvivalensprincipen, som säger att lika fall ska behandlas lika, bygger på liknande tankar.²³³

4.4 Det allmänna rättsmedvetandet

Det allmänna rättsmedvetandet lyfts ofta i den kriminalpolitiska debatten och i förarbeten, begreppet är vagt. Inom kriminalpolitiken definieras det allmänna rättsmedvetandet som majoriteten av allmänhetens ställningstaganden i fråga om brott, straff och påföljder i rättssystemet.²³⁴ Det används som argument för utformande av ett rättssystem som inte grundar sig på några individualpreventiva behandlingsåtgärder då ett sådant rättssystem ur allmänhetens perspektiv är upprörande.²³⁵ Jan Andersson, generaldirektör vid Brå, skriver att det allmänna rättsmedvetandet inte är ett lätt definierat begrepp. Inom kriminalsociologisk forskning definieras begreppet som majoriteten av allmänhetens inställning till rättsliga frågor. Begreppet kan även definieras som den inställning juridiskt undervisade personer har till brott och straff. Andersson anser att medborgares inställning till straff inte ska ligga till grund för bestämmandet av straffvärde. Straffsystem ska inte grunda sig på tillfälliga opinionsyttringar, allmänheten kan inte anses ha de kunskaper som krävs för frågor som rör straffsystemet.²³⁶

²³² Anners, *SvJT* 1964, s. 242.

²³³ Borgeke & Forsgren, s. 34 f.

²³⁴ Träskman, *Skapas det allmänna rättsmedvetandet av att vi är medvetna eller omedvetna?* i *SvJT* 2015, s. 428.

²³⁵ Träskman, *SvJT* 2015, s. 428.

²³⁶ Andersson, Jan, *Allmänheten och det allmänna rättsmedvetandet*, i Advokaten.

Frågan, om huruvida straffen i Sverige är för milda har undersökts i en delstudie. Det generella rättsmedvetandet tyder på att svenskar i allmänheten vill ha hårdare straff. Majoriteten av de tillfrågade anser att straffen är för milda, mer än hälften är mer positiva till längre fängelsestraff och de flesta anser att våldsbrott bör ha högre och strängare straff. Studien visar på att allmänheten ger stöd till förslag om straffskärpningar.²³⁷

Av förarbeten framgår att synen på hur allvarlig en brottstyp är kan förändras med tiden och när synen förändras mer varaktigt och synen inte ges ett tillräckligt genomslag i den gällande lagstiftningen om hur straff ska bestämmas, måste man ändra den gällande lagstiftningen.²³⁸ Träskman menar att detta ger intryck av att man borde skärpa straff för allvarligare våldsbrott, inte ur brottspreventionssyfte, utan med hänsyn till att alltför milda straff skapar mindre förtroende till rättssystemet hos personer. Skärpta straff kan i teorin resultera i mindre brottslighet. Ett hot om strängare straff kan leda till att personer väljer att avhålla sig från att begå brott. Dock finns det inget empiriskt stöd för att straffskärpningar skulle bidra till en minskad brottslighet.²³⁹

²³⁷ Jerre & Tham, Rapport 2010:1, s. 1–2.

²³⁸ SOU 2014:18, *straffskalorna för allvarliga våldsbrott*, s. 136–137.

²³⁹ Träskman, *SvJT* 2015, s. 428.

5 Analys och slutsatser

5.1 Inledning

Under avsnitt två har uppsatsens första frågeställning om vad organiserad brottslighet och kriminella nätverk innebär behandlats. Då frågeställningen är av mer deskriptiv karaktär, snarare än analytisk, anser jag att den besvarats på ett tydligt och tillfredställande sätt under avsnitt två, frågan kommer inte att diskuteras närmare under detta avsnitt.

Första delen i analysen tar sikte på att besvara uppsatsens huvudfrågeställning dvs. hur förslagen gängbrottsutredningen presenterat förhåller sig till de straffrättsliga principer och ideologier som behandlats i uppsatsen. Den andra delen av analysen tar sikte på att besvara frågan om vilken straffskärpningsåtgärd som bör anses skäligast att vidta.

5.2 Organiserad brottslighet som straffskärpningsgrund i förhållande till straffrättsliga principer och ideologier

5.2.1 Principerna om proportionalitet och ekvivalens

Principen om proportionalitet är viktig inom den svenska straffrätten, främst när olika straff bestäms. Utgångspunkten i straffrätten är att straffet ska bestämmas utifrån hur allvarligt brottet varit samt hur förkastlig gärningsmannen varit i sitt handlande. Att skärpa straff på det sätt som föreslås av gängbrottsutredningen visar att brott som hänförs sig till kriminella nätverk ska straffas hårdare och anses mer förkastliga än brott som inte har någon anknytning till kriminella nätverk, vilket även överensstämmer med det allmännas syn. Frågan uppkommer om brott som går att hänföra till kriminella nätverk bör anses mer förkastliga än brott som inte hänförs sig till kriminella nätverk.

Det framgår av olika rapporter från myndigheter att allvarliga brott, så som skjutningar med dödlig utgång, sprängningar, våldsbrott samt grövre narkotikabrott ökat i den kriminella miljön och att dessa typer av brott går att hänföra till kriminella nätverk som är stads- och släktbaserade. Detta kan anses tala för att brott som hänför sig till kriminella nätverk bör anses mer förkastliga. Nämnda former av brott kan innefatta noggrann planering, det är brott som begås systematiskt och bygger på att personer underkastar sig kriminella personer inom olika typer av nätverk med anledning av att kriminella personer kan ha ett högt våld- och skrämself kapital, vilket är ytterligare ett skäl som talar för straffskärpningar. Samtidigt kan olika former av brott planeras och förbereddas av ett flertal personer utan att de har någon koppling till kriminellt nätverk, vilket bör anses tala emot förslagen om straffskärpningar för brott i kriminella nätverk.

Enligt principen om ekvivalens ska brott med samma bestraffningsvärde tilldelas lika straffskalor, lika fall ska behandlas lika. Är ett vapenbrott som går att hänföra till kriminella nätverk mer förkastligt än ett vapenbrott av likadan karaktär men som inte går att hänföra till kriminella nätverk? Om man bortser från bestämmelsen i 29 kap. 2 § 1 st. 6 pk. BrB som anger att som försvårande omständighet, vid bedömningen av straffvärdet, ska vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp särskilt beaktas bl.a. om det aktuella brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form, borde båda fallen av vapenbrott som är likadana i sin karaktär behandlas lika. Straff kan då generellt sätt inte skärpas med anledning av att de begångna brotten hänför sig till kriminella nätverk utan ska skärpning av straffet för vapenbrottet ske, kan det endast göras om ett vapenbrott generellt anses mer förkastligt. Om brott som hänför sig till kriminella nätverk anses mer förkastliga än brott som inte gör det, kan det anses skäligt att skärpa straff om man enbart utgår ifrån proportionalitetsprincipen. Detta gör också gängbrottsutredningen och tidigare utredningar i sina motiveringar till förslag om olika straffskärpningar och nykriminaliseringar.

De straffskärpningar som förslås kan även träffa andra brott. Exempelvis förslaget om att införa en ny bestämmelse i 16 kap. 5 a § BrB. Det kan leda till att vem som helst under arton år som begår ett brott i överenskommelse med en jämnåring omfattas, vilket inte är syftet. Syftet är att den nya bestämmelsen ska träffa personer som involverar unga i brottslig verksamhet. Vidare när det gäller utvidgningen av exploatering i brottslig verksamhet är det mycket oklart vilka beteenden som är ämnade att träffas av förslaget. Lagstiftaren kan i stället för att skärpa straffskalor och införa nya bestämmelser, beakta gängbrottslighet som försvårande omständighet och höja brottets straffvärde med stöd av 29 kap. 2 § 6 pk. BrB. Dock ska det nämnas att bestämmelsen används mycket restriktivt av tillämparen vilket signalerar att den ska användas med försiktighet. Samtidigt som användandet av bestämmelsen skulle kunna dra en skarp linje mellan organiserad brottslighet och annan form av brottslighet. Det rättstillämparen gör i dagsläget bör enligt min uppfattning, anses rätt.

Avlossar någon ett skjutvapen och skadar en person kan det exempelvis röra sig om grov misshandel, gärningsmannen ska självklart straffas för brottet. Om det finns något som tyder på att gärningsmannen har en viss anknytning till ett kriminellt nätverk bör det inte nödvändigtvis innebära att brottet har någon anknytning till det kriminella nätverket. Skulle domstolarna utgå från att så är fallet och öka straffvärdet för alla gärningar i likadana fall, finns det en risk för att personer som begår brott och där brottet inte har någon anknytning till ett kriminellt nätverk får ett mycket högre straffvärde än vad det begångna brottet ska ha samt en risk för att oskyldiga blir dömda.

Det föreslås även att kvalifikationsgrunderna i bestämmelser om våldsbrott, brott mot frihet och frid m.m. ska ändras. Syftet med en sådan förändring är att träffa den organiserade brottsligheten då den formen av brottslighet enligt utredningen oftare än andra faller under grövre brottsbeteckningar. Förslagen om kvalifikationsgrunder visar på att organiserad brottslighet är mer förkastlig.

Därmed kan det framstå som skäligt enligt proportionalitetsprincipen att införa och ändra kvalifikationsgrunderna i syfte att bekämpa den organiserade brottsligheten. Lagstiftaren gör genom ett införande av kvalifikationsgrunder eller ändring i befintliga kvalifikationsgrunder, skillnad på brott som begås i kriminella nätverk och annan brottslighet. Skillnaden görs genom att brott som begås i kriminella nätverk utmärks som grövre. Proportionalitetsprincipen ger alltså möjlighet att skärpa straff så länge grövre brott straffas hårdare.

Gängbrottsutredningens förslag om straffskärpningar för brott i kriminella nätverk berör bara vissa former av brott. Väljer man att skärpa straff på de föreslagna sätten uppkommer risken att proportionalitet mellan straff försvinner. Frågan är om det går att upprätthålla proportionalitet och samtidigt bara skärpa straff för brott i kriminella nätverk? Brotts och påföljder rangordnas efter hur svår gärningen är, exempelvis kan grovt rån anses som ett allvarligare brott än grov utpressning. Straffskalan för grov utpressning och grov misshandel är desamma, dvs. fängelse i lägst ett år och sex månader till högst sex års fängelse. Om straffet för grov utpressning skärps med anledning av att brottet går att hänföra till kriminella nätverk, men inte straffet för misshandel, ger det förslaget på straffskärpningen uttryck för att grov utpressning är ett allvarligare brott än grov misshandel. Det torde diskuteras om grov utpressning är ett allvarligare brott än grov misshandel men det är tveksamt om brott inom kriminella nätverk är en skälig grund för att ändra proportionaliteten mellan olika brottstyper särskilt med anledning av att brottsstatistik tyder på att ökningen av brottslighet inte är markant. Straff kan däremot skärpas utifrån deras förkastlighet, straffet för grov misshandel kan höjas till samma nivå som grov utpressning om det anses lika förkastligt.

5.2.2 Humanitetsprincipen

Den straffrättsliga humanitetsprincipen innebär att straff inte ska vara omänskliga, personer ska visas respekt och värdighet samt att rimlighet och måttlighet måste beaktas vid bestraffning.

Påföljder bör vara milda i den mån det går då ett påföljdssystem bör bygga på en behandlingstanke snarare än stränga straff, vidare ska alla människors lika värde beaktas. Med hänsyn till humanitetsprincipen kan de straffskärpningar som föreslås i betänkandet ifrågasättas. Personer inom kriminella nätverk eller som sysslar med gängbrottsligheten ska behandlas med samma respekt och värdighet som personer i allmänhet, begår de ett brott ska de straffas för brottet. Påföljder som innebär långa frihetsberövande av personer har negativ påverkan på de personer som redan befinner sig i en kriminell miljö. Det blir framför allt svårare för personerna att ta sig ur den kriminella miljön med anledning av ett långt frihetsberövande. Ett långt frihetsberövande kan få negativa konsekvenser då en redan kriminell person träffar andra kanske mer kriminellt aktiva personer i fängelset och hamnar djupare in i kriminalitet.

Enligt humanitetsprincipen är mänskligt att begå misstag och därmed bör det visas viss tolerans mot människor. Ska tolerans visas mot en person som ingår i ett kriminellt nätverk och som har en historik av att upprepat begå brottsliga handlingar?

Om man i syfte att avskräcka en person tilldelar personen kortare straff när hen blir föremål för rätten torde det diskuteras om detta kan få effekten att personen väljer att avhålla sig från att begå brottsliga handlingar i framtiden. Vidare har kortare fängelsestraff inte inverkan på personens liv och möjligheter till ett värdigt liv i samma utsträckning som ett längre fängelsestraff. Längre fängelsestraff påverkar personens liv när personen slussas ut i samhället efter ett frihetsberövande, exempelvis kan hen förlora sina sociala kontakter, förlora sitt arbete osv. Detta i sin tur kan leda till att personen söker sig till andra personer som blivit frihetsberövade och har begått brottsliga gärningar. Beaktas humanitetsprincipen innebär det att straffskärpningar inte ska vidtas utan snarare att straffskärpningar påverkar personer negativt, oavsett om personer ingår i kriminella nätverk eller inte. Av utredningen föreslås införande av en ny straffbestämmelse i 16 kap. 5 a § BrB där den som främjar ungdomsbrottslighet genom att för brottslig verksamhet anlitar, betalar, överlämnar egendom till eller instruerar någon

som inte har fyllt arton år och därigenom, eller på annat liknande sätt, involverar honom eller henne i sådan verksamhet, dömas för främjande av ungdomsbrottslighet till fängelse i högst fyra år. Utredningen föreslår en fängelsepresumtion för brottet. Fängelsepresumtion står i strid med humanitetsprincipen och det straffrättsliga påföljdssystemet. Det framgår av bestämmelsen i 30 kap. 4 § BrB att fängelse ska väljas i sista hand och inte att fängelse, för någon form av brottslighet, ska presumeras.

5.2.3 Prevention och det allmänna rättsmedvetandet

Straffrättsliga relativa ideologier om allmän- och individualprevention samt det allmänna rättsmedvetandet kan i vissa aspekter anses förenliga med de föreslagna straffskärpningarna. För att öka allmänhetens förtroende för rättssystemet bör påföljder vid brott skärpas. Det finns dock inte något empiriskt stöd för att straffskärpningar skulle bidra till minskad brottslighet. Det finns vidare en allmän uppfattning om att medborgare vill se straffskärpningar. Förslagen om ändringar i kvalifikationsgrunderna samt de föreslagna straffskärpningar som framgår av gängbrottsutredningen står i stora delar i överenskommelse med denna uppfattning. Enligt straffrättsliga teorier om allmän- och individualprevention kan straffskärpningar ha en preventiv effekt och lagförslagen är förenliga med preventionsteorierna. Dock finns det enligt litteraturen som ovan nämnt ingen forskning som stödjer uppfattningen att strängare straff minskar brottsligheten, det som med säkerhet kan sägas ha preventiv effekt är existensen av ett straffsystem.

Förslagen kan därför tvärtom bli kontraproduktiva då bestraffning kan bidra till att de som redan befinner sig i en kriminell miljö eller i ett kriminellt gäng blir mer kriminella av att socialiseras in i fängelsemiljö som är kriminell vilket kan motverka återanpassningen till samhället. Blir detta konsekvensen av de föreslagna straffskärpningarna leder det till att de relativa straffideologiernas sekundära syfte exempelvis att förebygga brottslighet inte uppfylls utan konsekvensen blir att staten får ökade kostnader och överfyllda fängelse.

Att vidta straffskärpningar på det sätt som presenteras av gängbrottsutredningen, utan tillräckligt motiverade skäl, kan leda till en ond spiral där kravet på straffskärpningar blir något återkommande. Förslaget om att skärpa straff för brott i kriminella nätverk, jämväl förarbeten och regeringens 34-punktsprogram talar delvis för straffskärpningar för att brott med koppling till kriminella nätverk bör särbehandlas. Samtidigt anses det att problematiken med kriminella nätverk och unga som involveras i kriminalitet gror ur annat och det anses finnas mer effektiva åtgärder att vidta. Exempelvis anges det i gängbrottsutredningens betänkande att gängproblematiken inte enbart kan lösas genom straffrättsliga åtgärder utan det krävs andra insatser från olika sektorer i samhället. Vidare har gängbrottsutredningen presenterat en konsekvensanalys där det uttryckligen anges att det är svårt att härleda effekter av avskräckning från brott i kriminella nätverk till några specifika lagändringar men att det inte går att utesluta att effekten blir en avskräckning för brott. Detta i sig bör anses tala emot alla de straffskärpningar som föreslås då gängbrottsutredningen inte kan ange välmotiverade grunder till vilka effekter straffskärpningar har för brott i kriminella nätverk. Vidare tar stora delar av konsekvensanalysen sikte på ekonomiska konsekvenser, detta medför att konsekvenser som möter problembilden inte diskuteras tillfredställande. Bemöts inte problembilden och de preventiva effekterna av förslagen om straffskärpningar i konsekvensanalysen, kan det inte heller anses att gängbrottsutredningens förslag överensstämmer med preventionsteorierna.

5.2.4 Vedergällning

Vedergällningsteorin stödjer gängbrottsutredningens betänkande då utgångspunkten är att samhället med bevarad allmänprevention och rättssäkerhet ska bekämpa brottslighet genom ett straffsystem och ett system med skyddsåtgärder. Det vägande är att den som begått en brottslig gärning ska sona för sitt brott och förslagen utmålar brott i kriminella nätverk som allvarligare och att brotten bör straffas hårdare, vilket är förenligt med teorin.

Däremot bygger vedergällningsteorin på tankemönster likt principerna om proportionalitet och ekvivalens. Lika brott ska bestraffas lika samt att straffet ska stå i proportion till brottet. Brott som begås i kriminella nätverk bör behandlas likadant som brott som inte begås i kriminella nätverk men som är likartade. Skärps straffen i enlighet med förslagen i betänkandet innebär det att brott i kriminella nätverk ses som allvarligare och därmed står skärpta straff i proportion till brott som begås i kriminella nätverk.

5.3 Vilken föreslagen straffskärpning bör anses skäligast att vidta?

Till följd av tidigare förarbeten har ett antal straff skärpts på senare tid, straffskärpningarna har motiverats med att de är nödvändiga för bekämpandet av den organiserade brottsligheten. Om personer som ingår i kriminella nätverk eller ägnar sig åt gängbrottslighet får höga fängelsestraff innebär det att personerna inte kan vara ute i samhället och begå kriminella gärningar eller involvera unga i brottslighet. Detta argument har använts i förarbeten och det tål att ifrågasättas huruvida det är hållbart. Ett långt fängelsestraff innebär i praktiken inte att den dömda kommer vara frihetsberövad för alltid, hen kommer att komma ut och kan fortsätta ägna sig åt kriminalitet om hen planerar att göra det. Den frihetsberövade personen kan också fortsätta leda det kriminella nätverket ifrån fängelset eller kanske även begå brott ifrån fängelset.

Vidare kan den frihetsberövade personen bytas ut mot någon annan och den brottsliga verksamheten kan fortsätta som vanligt. Det kan också tänkas att personer inom kriminella nätverk är förberedda på att någon i gänget kan hamna i fängelse och därför har förbestämt en plan om hur gänget ska fortsätta fungera när någon hamnar i fängelse. Som ovan konstaterats har långa fängelsestraff inte den avskräckande effekten på personer inom kriminella nätverk som det är tänkt och mot bakgrund av detta bör straffskärpningar inte anses vara det effektivaste sättet att bekämpa brott i kriminella nätverk.

Således bör inget av förslagen om straffskärpningar anses skäliga att vidta, varken de nykriminaliseringar som föreslås eller förslagen på längre straff för befintliga brott. Utredningen har föreslagit att kvalifikationsgrunder ändras, syftet med nya eller förändrade kvalifikationsgrunder är att flertal brott i kriminella nätverk kan anses som grövre än andra. Kvalifikationsgrunder riktar sig mot brott som begås i organiserad form vilket tyder på att sådan brottslighet anses som grov. Till följd av att brott i kriminella nätverk anses som grova, föreslås bl.a. införande av kvalifikationsgrunder som innebär att grövre brott får ett högre straff. Brott som begås i kriminella nätverk eller i organiserad form kan alltså på detta vis straffas strängare utan att man skärper själva straffskalorna. Kvalifikationsgrunder har en generell karaktär, dock kan flera grunder anses vara sådana som förekommer vid brott i kriminella nätverk. Detta medför att om man anser att brott i kriminella nätverk är grövre kommer straffet för det aktuella brottet att bli högre.

Som tidigare nämnts finns det inget empiriskt stöd för att högre straff är det mest skäliga sätt att bekämpa brott i kriminella nätverk. Men det går utifrån proportionalitetsprincipen att argumentera för att så är fallet i fråga om kvalifikationsgrunder. Blir det så att man väljer att vidta straffskärpningar som föreslagits av gängbrottsutredningen bör det anses att ett införande av kvalifikationsgrunder för exempelvis den grova formen av allmänfarlig ödeläggelse är den mest skäliga straffskärpningen att vidta. Även om den omnämnda föreslagna skärpningen leder till att högre straff kan utdömas för brott i kriminella nätverk ger skärpningen uttryck för att brott i kriminella nätverk är mer allvarliga och därför är det skäligt med hårdare straff inom den gällande straffskalan för det aktuella brottet. Detta kan eventuellt medföra att personer blir avskräckta från att begå brott i kriminella nätverk. Det kan även tänkas förebygga och avbryta grova brott i kriminella nätverk och involverandet av unga i brottslighet i ett tidigt stadie, dock torde detta diskuteras.

5.4 Slutsatser

Med anledning av det som redovisats i de föregående avsnitten är uppsatsens slutsatser följande: (1) Organiserad brottslighet bör med hänsyn till principerna om proportionalitet och ekvivalens inte anses som skälig grund till att vidta straffskärpningar även om principerna ger ett visst stöd bör det anses att utredningens skäl inte är tillräckliga för att ändra proportionaliteten mellan olika brott. (2) Organiserad brottslighet bör med hänsyn till humanitetsprincipen inte anses som skälig grund till att vidta straffskärpningar då straffskärpningar som innebär långa frihetsberövande har negativ påverkan på personer, speciellt när de ska slussas ut i samhället igen. (3) Organiserad brottslighet bör med hänsyn till straffrättsliga ideologier om allmän- och individualprevention samt det allmänna rättsmedvetandet till viss del anses utgöra skälig grund till straffskärpningar. Det torde dock diskuteras då det allmänna rättsmedvetandet ändras med tiden samt att politik och media har stor påverkan på allmänhetens syn när det gäller högre straff för brott. Vidare bör det i viss del inte anses utgöra skälig grund med anledning av gängbrottsutredningens konsekvensanalys inte i tillräcklig mån visar hur de föreslagna straffskärpningarna kommer vara preventiva. (4) Organiserad brottslighet bör med hänsyn till den absoluta principen om vedergällning anses utgöra skälig grund till straffskärpningar då principen bygger på att en gärningsperson ska sona för sitt brott och då brott i kriminella nätverk anses som allvarliga bör gärningspersoner som begår de brotten straffas hårdare. (5) Den föreslagna straffskärpningsåtgärd som bör anses som skäligast att vidta med hänsyn till organiserad brottslighet är förslaget om ändringar i kvalifikationsgrunderna för olika brott. Det torde dock diskuteras med hänsyn till att skärpta straff inte automatiskt innebär att personer blir avskräckta eller inte fortsätter med sin brottslighet efter ett frihetsberövande.

6 Avslutande reflektioner

Nedan presenteras några avslutande reflektioner mot bakgrund av uppsatsens material och frågeställningar.

6.1 Avslutande reflektioner

Som framgår av tidigare års straffskärpningar och betänkandet gällande brott i kriminella nätverk är straffskärpningar inte någon ny åtgärd när det handlar om bekämpandet av den organiserade brottsligheten. Som ovan konstaterats är det tveksamt om de förslag som framkommer är skäliga i förhållande till straffrättsliga principer och ideologier. Både statistik och förarbeten tyder på att straffskärpningar inte är någon långsiktig lösning på problematiken. Brottstatistik visar på en ökning av brottsligheten i Sverige mellan perioden 2011–2020, dock har brottsökningen bemötts av ett flertal åtgärder och straffskärpningar, vilket kan utläsas av förarbeten till senare års vidtagna straffskärpningar. Det går även se att brottsligheten i viss mån ökat mellan den angivna perioden avseende brott som diskuterats i uppsatsen. Dock har brottsligheten avseende brott som diskuterats i uppsatsen minskat om man jämför statistiken för åren 2019–2021. Detta bör anses tala emot att straffskärpningarna som framgår av gängbrottsutredningens förslag ska vidtas. Förslagen framstår som ännu mer omotiverade om man ser på siffrorna i statistiken.

Hur ska problematiken med kriminella nätverk hanteras? Långa fängelsestraff leder till att personer dras in mer i den kriminella miljön samt ett ökat tryck på kriminalvården. Självklart ska straffet finnas och en brottslig handling ska följas av påföljd, dock borde problematiken med gängbrottslighet eventuellt kunna bemötas eller motverkas på annat sätt. Media och gängbrottsutredningen målar upp en bild av att skjutningar, sprängningar och skjutningar med dödlig utgång ökat explosionsartat på kort tid. Statistik från Brå säger något annat, vissa höjningar och sänkningar har skett de senaste åren. Dock tyder inget på att det skett en tillräckligt hög ökning som kräver så pass drastiskt åtgärder som framgår av utredningen.

Straffskärpningarna som föreslås är drastiska och de skäl som anges som motiveringarna är vaga och utgår till största del från myndighetsrapporter. Gängbrottsutredningen hänvisar upprepat till statistik från Brå samt problembilden i betänkandet.

Lunds fakultetsstyrelse tillsammans med fler andra remissinstanser anser att gängbrottsutredningen visserligen försökt fokusera på straffrättsliga principer och dess systematik, dock har det inte på ett tillfredställandesätt utretts om det finns andra möjliga lösningar på gängbrottsproblematiken. Vidare har det inte redogjorts för vilket sätt gällande lagstiftning kan anses bristfällig i den omfattning att åtgärd krävs. Det bör inte anses motiverat att förslagen om straffskärpningar är effektiva och ändamålsenliga, dels med anledning av att det redan vidtagits en hel del straffskärpningar på grund av problembilden dels då förslagen om nykriminaliseringar blir svårtillämpade. Utredningen utgår en hel del om hur det i kriminella miljöer upprättats parallella samhällen där det råder misstro för myndigheter och rättsväsendet. Poliser och myndigheter styrker denna problembild och anger bl.a. att det är på grund av bristande tillsyn och engagemang från myndigheter. Vidare anges det att unga inte rekryteras av personer i kriminella nätverk, de växer upp i miljön och identifierar sig med äldre kriminella förebilder då de känner samhörighet. Bidragande faktorer till att så är fallet är ekonomi och sociala brister.

Utredningen anger även att straffskärpningar inte behöver vara den bästa lösningen för att möta problembilden. Dock lämnar utredningen det som anges i problembilden och går helt i linje med att skärpa straff med anledning av det påstådda ökade våldet. Gängbrottsutredningens tillvägagångsätt bör enligt min mening kritiseras. De flesta åtgärder som föreslås av regeringen i 34-punktsprogrammet riktar sig mot kriminella och unga i utsatta områden och inte till resten av samhället. Enligt mig tyder detta på att personer som är mindre etablerade i samhället framställs som de skyldiga till den organiserade brottsligheten. Är det personer som befinner sig i utsatta områden som bör förändras eller de strukturer i samhället som bidraget till att läget ser ut som det gör?

Enligt kriminologer borde man som ett första steg mot att lösa problemet med gängbrottslighet fråga sig varför snarare än hur. Denna tanke bör anammas av lagstiftaren och makthavarna, trots att politiker och allmänheten kräver hårdare tag. I förarbeten och av det aktuella betänkandet lyfts det upp att gängbrottsproblematiken gror ur sociala brister samt att segregation är något återkommande vid beskrivande av problembilder.

För att luckra upp tystnadskulturer och känslan av ”vi mot de” bör det från lagstiftarens sida ges förslag på åtgärder som inkluderar alla snarare än åtgärder som enbart målar upp en bild av att unga och kriminella i utsatta områden är skyldiga. I sin tur kan detta leda till att det är den bilden de unga och kriminella i utsatta områden får av sig själva. Upplopp, våld och protester grundar sig i en känsla av hopplöshet och ekonomisk exkludering, personer försöker skapa en säkerhet i den osäkerhet de befinner sig i. Känslan av osäkerhet kan utnyttjas av äldre kriminella genom att de involverar unga i sitt gäng eller sin brottsliga verksamhet. Att ständigt utmålas som skyldig och användas som redskap i den politiska debatten kan tänkas innebära att personer som befinner sig i kriminella miljöer kommer vara kritiska till ett plötsligt engagemang från samhället. Genom att lagstiftaren sätter humana ramar som grundar sig på hur gängbrottslighet uppstår snarare än varför ges det ett intryck av vart fall ett försök till att möta problembilden, att bygga upp tillit och förtroende för samhället är något som kräver tid och engagemang. Det bör dock anses som den främsta lösningen till gängbrottsproblematiken snarare än straffskärpningar. I dagsläget ges det oklara signaler, å ena sidan vill man straffa och kontrollera, å andra sidan målar man upp en problembild som beror på sociala faktorer och att man behöver hjälpa och inkludera samt börja ett förebyggande arbete i tid. Kanske stämmer Peter Althins uttalanden om att straffskärpningar är ett svek mot svenska folket och kommande generation? Det bör i vart fall anses att gängbrottsproblematiken som utgångspunkt inte är en fråga för juridiken då strängare straff inte kommer innebära en minskad brottsligheten utan gängbrottsproblematiken är snarare något som bör vara föremål för andra insatser och engagemang.

Vidare ges en bild av att personer som begår brott i kriminella nätverk lever i parallella samhällen. Kan lagar och regler som är avsedda för ett "vanligt" samhälle appliceras på ett parallellt samhälle? Enligt min uppfattning är det inte möjligt eller särskilt effektivt, de parallella samhällsstrukturerna borde studeras och behandlas bort snarare än straffas bort. Frågeställning finns det inget utrymme att behandla mer, men den kan va nyttig att ha med sig vid framtida uppföljningar om huruvida straffskärpningar visat sig vara effektiva.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Anners, Erik, ”Straffteorierna i svensk rättshistoria” i *SvJT* s. 241, 1964.

Asp, Petter, *Från tanke till gärning Del I – Legitimationsfrågor rörande förfältsdelikt*, Uppsala, Iustus Förlag AB, 2005.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Uppsala, Iustus Förlag AB, 2013.

Asp, Petter, *Brottsbalk (1942:740), kommentaren till 1 kap. 6 § not 6*, i Karnov (JUNO), Besökt 2022-03-30.

Borgeke, Martin, Forsgren, Mikael, *Att bestämma påföljd för brott*, 4 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik, 2021.

Brottsförebyggande rådet (2009), *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*, Idéskrift nr 18.

Brottsförebyggande rådet (2012), *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*, Rapport 2012:13.

Brottsförebyggande rådet (2014), *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott (kort version)*, Rapport 2014:6.

Brottsförebyggande rådet (2016), *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12.

Brottsförebyggande rådet (2019), *Skjutningar i kriminella miljöer*, Rapport 2019:3.

Brottsförebyggande rådet (2019), *Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet*, Rapport 2019:108.

Brottsförebyggande rådet (2020), *Dödligt våld i den kriminella miljön*, Rapport 2020:4.

Dahlström, Mats, Strand, Anette, Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder*, 7 uppl., Stockholm, Författarna och Bruun Juridik AB, 2020.

Edling, Christofer, Rostami, Air (Red.), *Våldets sociala dimensioner*, 1 uppl., Lund, Studentlitteratur AB, 2016.

Hirsch, Andrew von, *Proportionalitet och Straffbestämning, De Lege*, Uppsala, Iustus, 2001.

Hirsch, Andrew von & Jareborg, Nils, "Straff och proportionalitet", i Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskab, 1987.

Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Uppsala, Iustus Förlag, 1992.

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 6 uppl., Stockholm, Nordstedts Juridik AB, 2020.

Jerre, Kristina & Tham, Henrik, *svenskarnas syn på straff*, kriminologiska institutionen, Rapport 2010:1, Stockholms universitet, 2010.

Korsell, Lars och Vesterhav, Daniel, *Framväxten av och kännetecken hos den organiserade brottsligheten i Sverige*, i rapport 2012:13 Brottsutvecklingen i Sverige år 2008–2011.

Nationella operativa avdelningen, *Polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet 2017*, Stockholm, Polismyndigheten, 2017.

Nationella underrättelsecentret, *Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2018–2019*, Stockholm, Polismyndigheten, 2017.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Lund, Studentlitteratur AB, 2018.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 4. Uppl., Stockholm, Nordstedts Juridik AB, 2018.

Sarnecki, Jerzy, Carlsson, Christoffer, *Introduktion till kriminologi vol. 1 Brottlighetens omfattning, karaktär och orsaker*, 2 uppl., Lund, Studentlitteratur AB, 2020.

Trolle, Önnerfors, Elsa & Wenander, Henrik, *Att skriva rätt*, 2 uppl., Stockholm, Nordstedts Juridik AB, 2019.

Träskman, Per Olle, *Skapas det allmänna rättsmedvetandet av att vi är medvetna eller omedvetna?* i *SvJT*, 2015.

Ulväng, Magnus, *Straffbegreppet*, i *SvJT* (festschrift), s. 221.

Ulväng, Magnus, *Brottsbalk (1942:740)*, kommentaren till 1 kap. 6 § not 6], i Lexino (JUNO), besökt 2022-03-30.

Zila, Josef, *Brottsbalken (1962:700)*, kommentaren till 13 kap. 2–3 §§ not 613], i JUNO, besökt 2022-03-14.

Zila, Josef, *Brottsbalk (1942:740)*, kommentaren till 23 kap. 5 § not 1118–1121], i JUNO, besökt 2022-03-14.

Källor

Offentliga tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1986:14 Påföljd för brott – Om straffskalor, påföljdsval, Straffmätning och villkorlig frigivning mm.

SOU 2007:90 Straffskalan för mord.

SOU 2008:85	Straff i proportion till brottets allvar.
SOU 2014:18	Straffskalorna för allvarliga våldsbrott.
SOU 2014:63	Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder mm.
SOU 2021:68	Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Propositioner

Prop. 1980/81:44	Om sänkt minimitid för fängelsestraff.
Prop. 1987/88:120	Om ändring i brottsbalken m.m (straffmätning och påföljdsval m.m.).
Prop. 2002/03:146	Sveriges tillträde till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet.
Prop. 2009/10:147	Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.
Prop. 2009/10:152	Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel.
Prop. 2010/11:76	Genomförande av rådets rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet.
Prop. 2015/16:113	Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet.
Prop. 2016/17:108	Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott.

Prop. 2017/18:123 Det straffrättsliga skyddet mot människohandel
och människoexploatering.

Internationella rättsakter

Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, antagen av FN:s generalförsamling den 15 november 2000 genom resolution 55/25. Tillträdd av Sverige den 30 april 2004.

Rådets rambeslut 2008/841/RIF av den 24 oktober 2008 om kampen mot organiserad brottslighet.

Rådets rambeslut 2002/475/JHA av den 13 juni 2002 om kampen mot terrorism.

Övriga offentliga tryck

Dir 2007:48 Skärpt syn på allvarliga våldsbrott m.m.

Dir 2007:137 Tilläggsdirektiv till straffnivåutredningen

Praxis

Tingsrätter

KALMAR TINGSRÄTT

Mål nr B 1574–12, dom 2012-12-06.

SÖDERTÖRNS TINGSRÄTT

Mål nr B 1794–20, dom 2021-02-03. ’

MALMÖ TINGSRÄTT

Mål nr B 9226–19, dom 2021-02-10.

Hovrätter

GÖTA HOVRÄTT

Mål nr B 90–13, dom 2013-05-14.

SVEA HOVRÄTT

Mål B 2206–21, dom 2021-06-29.

Övrigt

Althin, Peter, *SVEKET*, i Tidskrift för KRIMINALVÅRD, 2 februari 2022, <<https://www.tfkriminalvard.org/debatt/sveket/>> (besökt: 2022-04-07).

Andersson, Jan, *Allmänheten och det allmänna rättsmedvetandet*, i Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 4 2010 Årgång 76, <<https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2010/Nr-4-2010-Argang-76/Allmanheten-och-det-allmanna-rattsmedvetandet/>> (besökt: 2022-03-11).

Brottsförebyggande rådet (2022), *Om Brottsförebyggande rådet*, <<https://bra.se/om-bra.html>> (besökt: 2022-04-12).

Brottsförebyggande rådet (2021), *Brå statistiskt utifrån brottstyper – Narkotikabrott*, <<https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/narkotikabrott.html>> (besökt: 2022-03-30).

Brottsförebyggande rådet (2020), *konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld*, <<https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/mord-och-drap.html>> (besökt: 2022-04-19).

Juridiska fakultetsstyrelsen, Andersson, Ulrika, Jönsson, Sverker, Wegerstad, Linnea, Wong, Christoffer, Sonnsjö Andersson, Anna, *Remiss: Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68)*, Ju2021/0300, <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/113971357/SOU_2021_68_Skarpta_straff_f_r_brott_i_kriminella_n_tverk.pdf> (besökt: 2022-04-08).

Justitiedepartementet (2019), *34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten*, <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten/#forebyggande_av_brott> (besökt: 2022-03-12).

Polismyndigheten (2022), *Sprängningar och skjutningar*, <<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sprangningar-och-skjutningar/>> (besökt: 2022-05-19).

Justitiedepartementet (2019), *Ett tryggare Sverige*, <<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/>> (besökt: 2022-03-12).

Regeringen, *Remiss av SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, <<https://www.regeringen.se/remisser/2021/08/remiss-av-sou-202168-skarpta-straff-for-brott-i-kriminella-natverk/>> (besökt: 2022-04-03).

Sveriges advokatsamfund, *Remiss: skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68)*, Ju2021/03004, <https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/remissvar/skarpta_straff_for_brott_i_kriminella_natverk_sou_2021_68.pdf> (besökt: 2022-04-08).